

V Ljubljani, dné 15. sušca 1896.

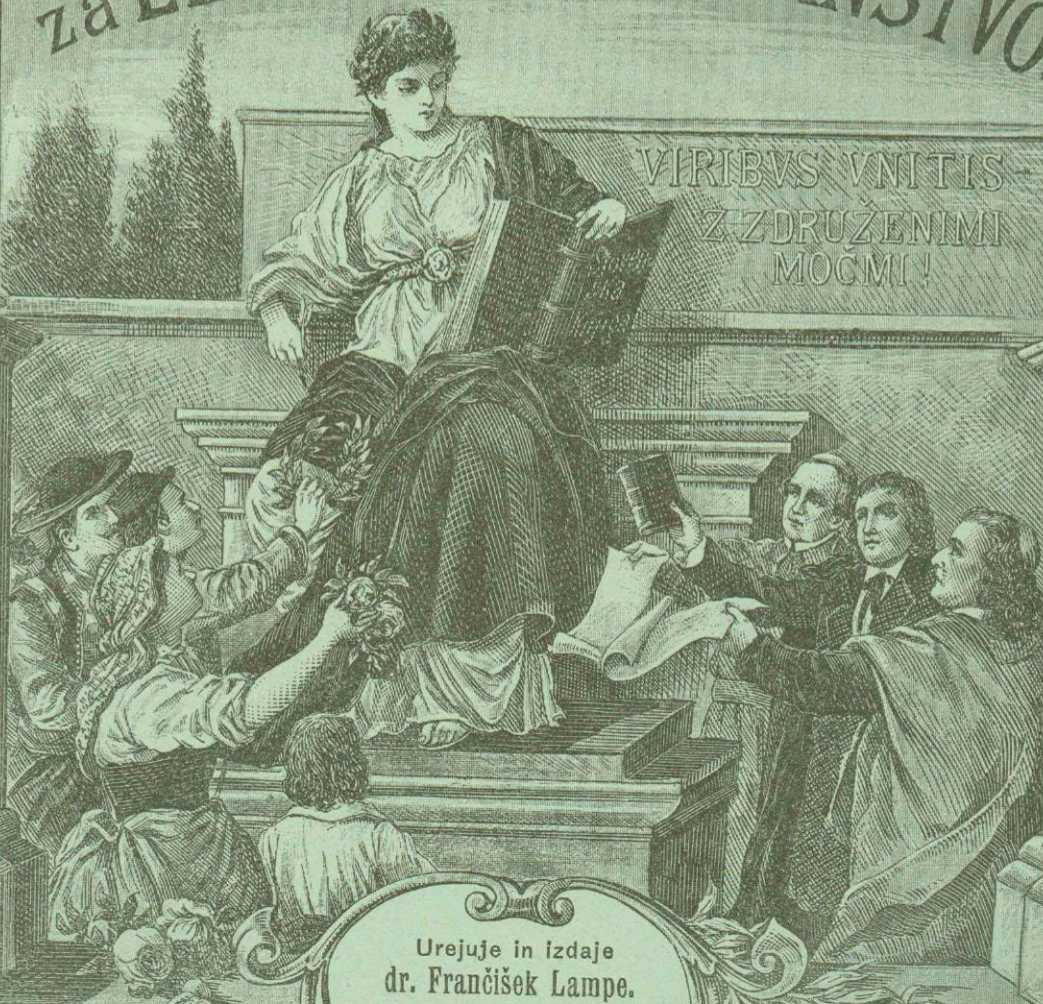
DOM IN SVET

ILUSTROVAN LIST

za LEPOSLOVJE in ZNANSTVO.

Leto
IX.

Štev.
6.

Urejuje in izdaje
dr. Francišek Lampe.
Tiska
Katol. Tiskarna.

Vsebina 6. zvezka.

	Stran
1. Knez Ljudevit. Zložil <i>A. Hribar</i> . Sestanek. — Prisege odmev. — Ded Morán in Ljudevit. — Osoda	161
2. Judita. (Roman.) Spisala <i>Pavlina Pajkova</i>	168
3. Vzori in boji. Po prijateljevih pismih priobčil <i>Jož. Ošaben</i> . (Dalje.)	175
4. Kočevje. Spisal <i>Viktor Steska</i> . (Dalje.)	182
5. Fotografovanje nevidnih stvari. Spisal <i>prof. dr. Simon Šubic</i> . (Konec.)	186
6. Književnost	189
A. Slovenska književnost. <i>Knjige „Slovenske Matice“ za l. 1895.: Letopis „Slovenske Matice“ za l. 1895. — B. Hrvaška književnost. Knjige „Matice Hrvatske“ za l. 1895.: Naše nebo. — Slavenska knjižnica.</i>	
7. Razne stvari	191
<i>Iz belokranjskega besednega zaklada. (Priobčil I. Šašelj.)</i>	
Na platnicah: <i>Bodočnost slovenskega naroda. (Dalje.) — Zahvala dobrotnikom Marijanišča. — Odbor podpornega društva za slovenske visokošolce na Dunaju.</i>	

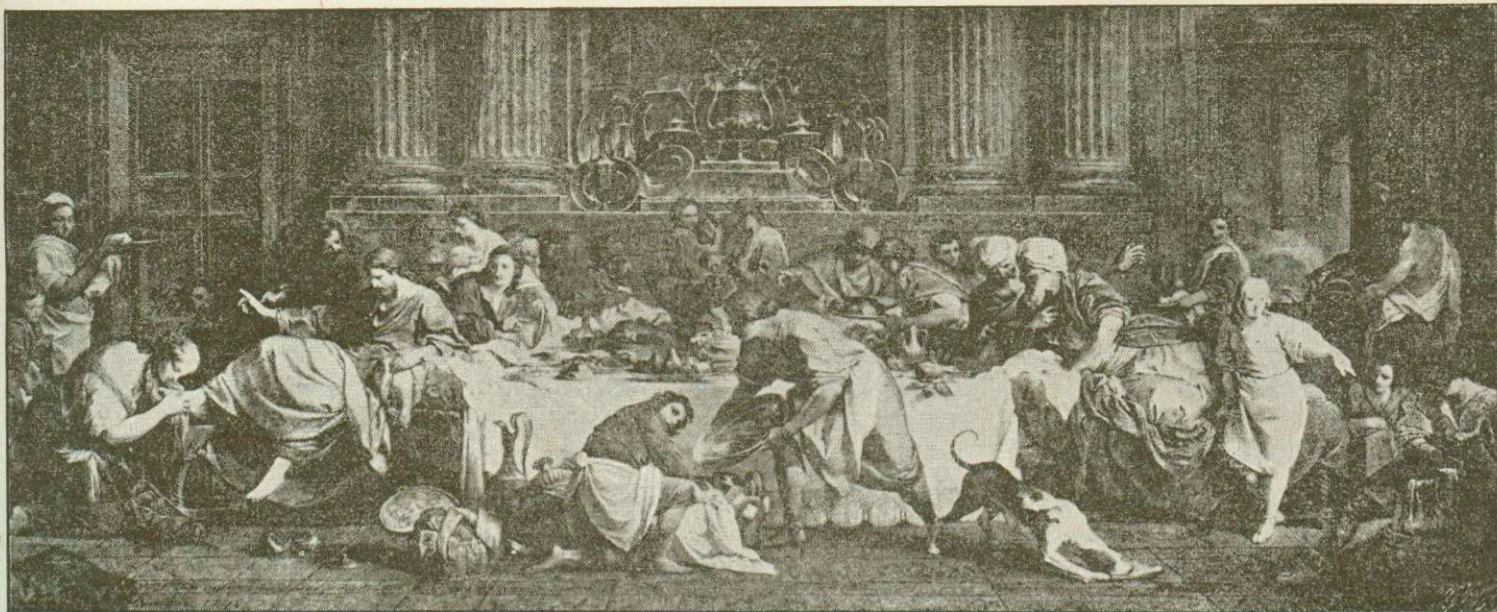
Slike.

1. Magdalena mazili noge Gospodove pri pojedini farizejevi. <i>P. Veronese</i>	161
2. Oltar v kapeli Marijaniški. Risal <i>M. Jama</i>	169
3. Abrahamova daritev. Slika <i>Celestina Medovića</i>	176
4. Ženin in nevesta s Krka	184
5. Obrežje pri Volovskem. (<i>Al. Beer.</i>)	185
6. Sv. Jožef. (<i>K. Müller.</i>)	192

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII. in VIII. po 4 gld. 20 kr.

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrť leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrť leta 85 kr. V ptuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse letošnje (1895) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišću. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

Magdalena mazili noge Gospodove pri pojedini farizejevi. (P. Veronese.)

Knez Ljudevit.

(Zložil A. Hribar.)

(Dalje.)

Sestanek.

Mrak je; skrbno kmet zapira lése,
Drobnico v plotove varno vganja,
Da pred volkom lože se ubranja,
Kadar temna noč razpné zavese,
Da nezgoda v noči kaka v hrami
Njega in otrók iz sna ne vzdrami.

Povečerjal je seljak pri hlebi,
Zapahujejo se duri vežne,
Temna noč pa zvezdic čede nežne
Za vrstjo prižiga gor na nebi,
Da gorijo žarko v temni noči,
Ko seljak počiva mirno v koči.

V krškem dóli noč je tiha, mirna,
Sova le po gričih se oglašá,
Ko med polhi jej je mastna paša;
Krka le šumeva sedmovirna
In vali čez slape in jezove
V daljne kraje sivkaste valove.

Kjer pa zopet se umirja voda
In postaja struga jej ravnótna,
Ščuka skače nad vodó togótna,
V hrano ribjega iščoč si roda;
Po grmovju bovsleške strmine
Plazijo pa divje se zverine.

Temo stvarili so zli duhovi,
Da tem lože kažejo oblasti,
Dela svoja besi, zle pošasti,
In boré se z dobrimi bogovi;
Vendar si ljudje noči želijo,
Strujeni od muk, da se naspijo.

Noč pa tudi zla, gorjá prižene:
Tat po noči k hramu se priplazi,
V jamo potnik in v vodó zagazi,
V temi kolje ovce volk zgubljene,
In bolniki se bojijo noči,
V noč solzé za dragim draga toči.

* * *

Pot peljá navzgor ob Krki reki,
Z belim kamenom trdó nabíta,
In po poti vdarja moč kopita,
Da v goró zvenijo votli jeki;
Vranec dirja po nabiti poti,
Brhko teče v mraku in temoti.

Brhko vranec gre, noseč junaka,
Vrlega v mladostnem cvetu, v moči,
Proti gradu gor drvita v noči,
Kjer nekdó junaka težko čaka.
Pač mudi se jezdecu do grada,
Ker priganja vranca in vspodbada.

Nič ni strah ga, Ljudevita kneza,
Dasi moti sem ter tja ga veša,
Ljudevita s poti nič ne zmeša,
Varno vodi vranca, k tiru dreza,
Ne boji se zlobnega človeka,
Saj ga ni, da on ga ne poseka.

Varno prsi mu oklep oklepa,
In oklep mu tudi ledja brani,
Meč ob boki in bodalo v dlani,
Ni se bati mu ničesar z lepa,
Volka, ne medveda kosmatinca,
Risa ne, ne družega zverinca.

Mnozega končal je že medveda;
Koliko njegova že je strela
Volkov, risov v drobovje zadela,
In zverincev, družih mesojedov!
In zato se bati ni junaku,
Ako jaše sam v ponočnem mraku.

Sam po mraku proti Krki jaše,
Lahko vzel s seboj bi spremljevalce,
Pustil pa doma je bojevalce
In župane zveste in boljaše,
Naj se vojna trudna odpočine,
Da na boj, ko pride, spet odrine.

Jaše sam, še daleč je do grada,
Misli pa so že na krškem dvori
In pri Varni knezu v hramih gori,
In pri njej, do ktere davno nada
Žene ga, da zopet ž njo se snide,
Ktera toži že, zakaj ne pride.

Krški grad zaprl je trdne duri,
Duri iz železa močno zbite,
Straže so v stolpičih v zidu skrite,
Pazijo na grad ob nočni uri.
V gradu, v hramu vedno še v bolesti
Varna knez leži, starosta zvesti.

Sam leži na svilnati blazini,
Tik gorí pa sveča mu brleče,
Spanje na oči mu priti neče,
V glavi vzbujajo se mu spomini,
Oj spomini zlatih dnij mladosti,
Hrabrosti spomini in kreposti.

V mislih broji vojske pridobljene,
Broji z lastnim mečem strte vrage,
In v Morani speče mnoge drage,
Broji dneve sreče si kaljene,
In na svojega rodú zvestobo
Misli, na sovragov novih zlobo.

In na mrklo razsvetljeni steni
Javorjeva bela je polica,
K stropu svilnata jo pnè vrvica,
Na polici pa so razvrščeni
Svetlih bogov pozlačeni kipi:
Tja se knez ozira v vsakem hipi.

Prosi pomoči si od Triglava,
Svetovitu vdano se izročá,
In Peruna prosi, naj odloča
Boje in slovenska brani prava,
Sitivrata, da polje zboljšuje,
Kurenta, da naj nad trsjem čuje.

In ležeč na postelji pri lini,
Tudi lino sčasoma odpira,
Zvedavo po zvezdah se ozira:
Bogi znado, katero na višini
Rojenice njemu so prižgale,
Ali še gorí svetlobe zale —?

Kdo ugibal bi duhov skrivnosti,
Bolje je, da skrito je prihodnje;
Ko biló bi znano, saj bi blodnje
In nemiri bili še bolj gosti,
Upov solnce zlato bi se skrilo,
Srce bi človeku mrtvo bilo.

* * *

V gradu krškem sobica je dična,
Strop iz javorjevih desk je belih,
Tlak iz hrastovih je začrnelih,
V kotu jednom je podoba mična
Lade boginje, in v drugem Žive,
Varihinj prelepe grajske Dive.

Cvetje zalo raznovrstne boje
Po posodah umno nasajeno,
Belo, modro, pisano, rumeno,
Drevjiče razrasteno na dvoje
Okraševa boginj dve podobi,
Divi varihinj v koticih v sobi.

V steni beli proti solnca vshodu
Lina je odprta po dolini,
Diva zala pa sloni na lini,
Zročá v dol in po nebeškem svodu
Dolgo že, odkar je mrak razgrnil
Krila svoja in gore začrnil.

Gleda doli v temno noč raz lino,
Gleda, pazi, vleče na ušesa,
Pa ne čuje nič, ne vzre ničesa,
Kot le zvezde, ki krasé višino,
Vodne čuje vale le šumeče,
Listje, ki na tópolu trepeče:

Saj je rekel k njemu sel poslani,
Da se danes vidimo tu v gradu,
Solnce pa odšlo je že k zapadu,
Mrak se je razgrnil po poljani.
Ljudstvo mirno v kočah svojih sniva,
Bogi znado pa, kje on mi biva?

Čakati — hudo je to na sveti,
Ko je dan, trenutek že naznanjen;
Človek nikdar bolj ni v srci ranjen,
Nič ne more duše bolj boleti,
Kakor, če ne dojde zaželeni:
V večnost so trenutki spremenjeni.

Klicala bi z line z glasom močnim,
Šla naproti, kamor Krka teče,
Toda, kaj mi oče stari reče,
Ako idem z grada z mrakom nočnim?
Ljudevit, oj kje si? pridi, pridi,
Da oko te moje zopet vidi!

Duša draga, kaj te zadržuje,
Da te danes bilo ni do grada?
Ali te sovražnik spet napada,
Ali meč ti zopet se bojuje?
Morda, da bolezen te ovira,
Ali ti zverina pot zapira —?

O, da dade sokol mi peroti,
Lahno, tiho z line bi sfrčala,
Tebe, dragi, varno bi iskala,
In letela tebi bi naproti;
In ko našla, Ljudevit, bi tebe,
Od veselja zabila bi sebe. —

Čuj, jeklene podkve peketanje!
Kdo je? Ali Ljudevit je blagi?
Ali grad napadejo sovragi —?
Čuj! in zopet — zopet — so li sanje —?
Prav tako noben ne stopa vranec,
Kakor Ljudevitov, gor čez klanec —

Gleda Diva, moč očij upira
Doli pod zidovje, kjer kopito
Zmir glasneje vdarja pot nabito;
Svečo vzame, sveti, se ozira
V radosti, da njega bo spazila,
V strahu, da se ne bi le motila.

Bledo sega žarek luči z line
Čez zidovje dol na pot pod gradom,
Mej visocih tópolov nasadom,
Pa naenkrat žar nazaj odsine,
In odsinja, vedno bolj odsinja,
Včasih pa presledkoma izginja:

Oh, je že, poznam, čelado zlato,
Z dragim je kaménjem vsa obita,
In kaménje to mi luč odsvita,
Biseri, ki jo krasé bogato.
Pa zavikne Diva zala z line:
„Ljudevit!“ in klic v temino zgine.

Divin vik razgubil se je v noči,
Pa prišel je na uhó junaka,
Ki, da tu po strmi peš koraka,
Bliskoma kot jelen s konja skoči,
Pa odzove viku se na lini:
„Diva, vrata v dvor odpri grajščini!“

Lahno bolj je knez besedo rekel,
Diva čuje pa dovolj jo glasno,
In umeva Ljudevita jasno;
Kakor zajec bi pred lovcem stekel,
Plane Diva doli iz stanice,
Plane kar čez dve, čez tri stopnice:

„Brzo Slavko, Živko brzo k meni!
Z vrat zapahe brž, brž odslonita
In v zapahnice jih odmaknita;
Hoj vratar, brž vrata mi odkleni:
Iz Panonske, daljnega mi kraja,
Knežič Ljudevit na grad prihaja.“

Zahreščijo hrastovi zapahi,
Zarožljajo v vratih močni ključi,
In v dvorišču straža kreše luči,
Diva pa vsa v radosti in strahi
Brž odslanja težkih vrat tečaja
Prišlecu v pozdrav rokó podaja.

Kdo opisal bi trenutje srečno,
Kdo bi zmeril Divino veselje?
Zdaj pač nima v srci druge želje,
Kakor, da bi ž njim ostala večno.
Nima glasa, ne besede nima,
Kar jo vpraša, le smehljaje kima.

Hajdi gori! Knežič se zasukne,
Brzo prime roko tesno roka,
Da v koščicah drobnih Divi poka,
Brzih nog za knezom Diva smukne;
Že sta gori v zalem knežjem hrami,
Njun prihód iz sanj mi Varno vzdrami:

„Radegost te zri pod krovom mojim!
O samó, da zvest si mož obljudi,
Da ne bodem mrl na dvojni zgubi,
Ko trpim bolest za sinom svojim,
Naj mi zvest ostane vsaj pobratim;
Da si prišel, trud ti rad poplatim.“

Sedi tu, ker truden si od poti,
Sedi tu na stol in na blazino,
Diva, ti pa hiti brž po vino,
Urno teci, nič se mi ne moti,
Onega donesi z laške gore,
In jedil, kar koli grad premore . . .

Prvo je, junak, da me tolažiš,
Da poveš mi kaj o mojem sini,
Da poveš, kako je domovini,
In kako domovju meje stražiš,
Bodo se božanstva nam otela —?
Prav zato poslal sem pó-te sela.“

„Varna, težka staviš mi vprašanja,
Pa še teže je odgovoriti:
Praviti o sinu, vojni zbiti,
Praviti o smrtni grozi klanja,
To ne bo v tolažbo tvoji vesti,
To ti bo še zvekšalo bolesti.“

Vendar, vdaj se, knez, Peruna volji:
Kot po selu bil sem ti naznanil,
Sina nisem ti obelodanil;
Bilo ni ga v mrtvecih na polji,
Bilo Svitozora ni mej vrage,
Bilo ni ga po dobljeni zmagi.

Up pa vendar naj te še tolaži,
V meni tudi nada je velika,
Da dobim še sina ti jetnika.
Trden up pa redko zgine v laži;
Saj bogovi so, kateri dado
Tolažilno iskro srcu: nado.“

„Trdim, Ljudevit, kar um tvoj pravi.
Gori nad oblaki so bogovi,
Njim podložni zemlje so rodovi,
Česar ti ne znaš, to bog ozdravi.
Vendar pa, zakaj osoda mene
Iz obupnosti v obupnost žene?

In v obupnost me ženó iz upa:
Nič mi ne pomaga več molítev,
Prošnja ne, nobena ne daritev;
Kar prejmém, je vse le toge kupa.
Zdiham tu po dnevu in po noči,
Pa zastonj, za mé ni več pomoči.

V gori stara bila je košuta
In teletce mlado je vodila,
Oh, kako žival je srečna bila;
Pa sprožila lok je roka kruta
In zadela mlado je s pušico:
Kdo tolaži starko naj samico?

Ptica v gnezdu izvali mladičke,
Pridno jih godi in skrbno pita;
Pa hudobna dečka prihitita
In podavita negodne ptičke,
Ptica čivka, v krogu frfetaje:
Kdo naj ptici tolažila daje?

Pa košuta v gori, ptica drobna,
Zgubo bridko vendar le pozabi;
Ako pa očetu sina zgrabi
In jedinca strè mu roka zlobna,
Sina, ki ima ime očetu
Živo ohraniti v živem svetu,

Sina, ki je cele kneževine
Up bil, da prevzame žezlo v roke,
Meč očetov, sulice in loke,
Starih dedov hrabrostne spomine,
Če mu sina takega končajo,
Še bogovi tešiti ne znajo.“

Zvezda se na vshodu je vrnila,
Dolgo cesto vtrinek je zarisal,
Pa bliščobo brž je mrak izbrisal —
Varni solza se je porodila,
Nekaj kapljic starčku je spolzelo
V brado sivo dol čez lice velo.

Pa velí mu Ljudevit sočutno:
„Varna vrli, slavskih knezov dika,
Res boleš ti v srcu je velika,
In trpljenje tvoje je okrutno:
Ali videl zvezde zdaj si vtrinek?
To ti upov bodi nov spominek.“

Ne toguj, dokler še solnce sije,
In nam zvezde svitajo goreče,
In gotovih znamenj ni nesreče,
Naj obupno srce ti ne bije;
Varna, le prisege moje pomni:
Sina bom iskal čez svet ogromni.

Dóbil že sledi bi bil njegove,
Morda Svitozora sina tudi
V oni borbi poleg Soče hudi;
Pa mi Borna palil je gradove;
Domovini pa takoj pomagaj,
Prej ko moreš, tega ne odlagaj.

Vprašaš, Varna, kaj je z domovino,
Z našo domovino lepo, vrlo?
O, da slobodno bi skoraj zrlo
Ljudstvo moje, da bi kneževino
Oslobodil, vtrdil njene meje,
To skrbi me, Varna, najmočnejše.

Da bi skoro poljedelci naši,
Polje svoje brez strahú orali,
Trsje slobodno obrezovali,
Da goved bi prosta bila v paši,
Da bi narod moj kdaj mirno vžival,
Kar si z marnostjo bo pridobival.

Pa zajezi, Varna, v Krki vodo:
Če od jedne se strani odvrne,
Val deroči se drugam obrne,
In kot prej, poslej ti dela škodo,
Ker močnejša moč se skup nabere,
In še bolj razdevajoč ti dere.

Zmagani so, knez, Furlani besni,
Spi v Morani Kadolah prokleti.
Borna me prijel je v mojem sveti,
Tudi njega strl sem v borbi resni,
Dalmatince vporne zmel sem tudi;
Zdaj pa Nemci so in Franki hudi.

Zdaj svetuj, starosta, Varna dragi:
Z Nemškega hrumi nad me krdelo,
S Frankovske bo tudi prigromelo,
Dej, kako naj sprimem se s sovragi?
To te tudi prosim, Varna, kneže,
Da se vojska tvoja z mojo zveže.“

Modro Varna seže mu v besedo:
„Tebe, knežič, zbrali so bogovi,
Ti pa misel Samota obnovi:
Če pridre sovrag v dežele sredo,
Ti le boš otel domovja draga,
Ti prognal napadnika od praga.

Kar od Vesne k Morani potujem,
Mnogo čul o vrlih sem sosedih:
O očetu tvojem in pradedih,
Zdaj pa spet o tvojih zmagah čujem.
Hraber, kakor si doslej bil, bodi,
Meč Perunov v tvojem, knez, je rodi.

Slaven bil praded je Samo vrli,
Združil bil slovenski svet je širni,
Časi so za njega bili mirni;
Prominul je, sini so pomrli;
Kar je združil, spet se je razdrlo,
In Slovencem moč in slavo strlo.

Ti si Samotov potomec, kneže,
Ti imaš desnico žezla vredno,
Pamet bistro, dobro voljo vedno:
Tvoje žezlo naj naš rod obseže.
V tebi le jedino so še upi,
Da se narod naš v celoto skupi:

V več županstev narod naš deliti,
Ko ga druží sama že narava:
Vera stara, jezik, šege, prava,
To se pravi: narod naš slabiti.
Ljudstvo ločeno in razdrobljeno,
Narod biti jenja, je zgubljeno.

Dokler narod naš še bil je složen,
Klanjal se Bicanc mu je, Atene,
Lah do Pada, Nemeč pa do Rene,
Slednji sosed bil mu je podložen.
Zdaj pa se nam vsilja nova vera,
Z vero pa nesloga od večera.

Rodu našemu je bes bil Ober,
Kolikrat teptal je polja naša!
Zdaj pa, Ljudevit, te Varna vpraša:
Nemeč, Frank, Bavár — li nam je dober?
Da rešili nas so Obrov Franki,
Njim dišali Obrov so ostanki.

Ko nad Obre Franki so prispeli,
V prvi vrsti smo se mi borili,
Plen pa Franki so sami povžili,
In velijo, da so nas oteli!
Nemeč pa naš jezik zametuje
In nam z vero jezik svoj vsiljuje.

In zakaj nam jemljejo bogove?
Nova vera, kaj pa je storila?
Bratske boje nam je povzročila,
Da si lastne koljemo sinove:
Boj Valhunov zoper Droha, Vrela,
Kdo to, kakor nova vera, dela?

Bog kristjanov v zemlje nam prodira,
Nam pa sekajo se sveti gaji,
Skrunijo se posvečeni kraji,
Hram božanstev naših se zapira.
Če pravica še je kje na sveti,
Tega več Sloven ne sme trpeti.

Kaj so ptujcu naši mar oltarji,
Vsak bogove čísla naj pradedov,
Mi ne rabimo jih od sosedov:
Vsaka zvezda vshaja v svoji zarji,
Narod slednji ima svoja prava,
Pamet svojo ima vsaka glava.

Predno Mórani v naročje ležem,
Vel in truden trdega življenja,
Sklonjen ves od truda in trpljenja,
To velim ti še in ti prisežem:
Redko ljubka Lada tu človeka,
Boj pa vedno besov je in zmeka.

Pa ne boj se truda ne in boja,
V trudu moč se možu spolnjuje,
On junak je, ki se zmir vojskuje,
Pešca vtrdi le pogostna hoja.
Ako češ, da moč ostane cela,
Truda se ne boj, ne boj se dela.

Tebi, Ljudevit, dam vse pomoči,
Dokler je junakov v kneževini,
Tvoji so vojaki naši sini,
Sámo idi in nam boj odloči.
Vi bogovi svetli znad oblakov,
Vi pa ne pozábite junakov!"

„Nekaj, Varna, še na srcu nosim:
Moč prisege, da poiščem sina,
Ki po njem žaluje domovina
In izdihaš ti: oprosti, prosim,
Tega baš ne morem zdaj storiti,
Ko nad vrage mi je spet oditi.

Pa še nekaj, Varna, ti odkrivam,
Težko pač mi želje je izreči,
A če dem, mi prošnje ne prepreči:
Kar pobratim, Varna, tebi bivam
Vtisnjena v srcé mi hči je tvoja,
Jo li sme snubiti roka moja?

Divo hčer — in njo — in njo le snubim,
Knez, in ta vsaj moja biti mora;
Ako več ne najdem Svitozora,
Da vsaj njo, kot Svitozora ljubim.
Ako, Varna, češ me zreti v sreči,
Nuj mi v potrdilo v roke seči.“

Pa molči mi stari, veli kneže,
In pomišlja, in nato vелеva:
„Nove misli to mi prizadeva,
Da naj moja hči se s tabo zveže;
Toda devče Diva je še mlada,
Znam, da je pri meni najbolj rada.

Naj li stare dni živim v samoti,
Njo jedino še imam na sveti,
To pa ti češ, Ljudevit, imeti,
O veliko vzameš mi, siroti:
Onega končali so sovragi,
To pa ti češ vzeti, knez preblagi . . .

Pa naj bode! Diva bodi tvoja,
Ker te ljubim, kakor sebe ljubim,
In zato najdražje ti obljubim.
Toda, Ljudevit, zdaj pomni boja:
Kadar vojni nam bučijo glasi,
Za ženitev takrat niso časi.

Idi v boj, saj s tabo so bogovi,
Nič sovragov teh se ne prestraši,
Vzemi meč moj s stene in opaši,
Ž njim so davni sekali rodovi.
Kjer je ta meč klal in sekal vraga,
Zagotóvljena je bila zmaga.

Idi v boj, za dom in svete hrame!
Kadar bode zmaga dokončana,
Spolnjena ti bo obljuba dana:
Divo bom ti dal, a ne le same,
Ž njo ti dal bom žezlo, kneževino,
Grad in zlate, celo imovino.

Bog Perun naj se s teboj vojskuje;
Ko pa se povrneš zmagovito,
Kar sem dél, dobodeš istinito,
To s prisego Varna potrjuje:
Čuj Perun iz Prestrane me žrela:
Ded Moran in zmija, ogenj, strela!"

* * *

Diva mlada pa pred durmi biva,
Sluša, sluša, kaj o njej se pravi,
Pač postaja čudno ji po glavi,
Srečna je in spet nesrečna Diva.
Kar vihar strašan nad gradom vstane,
Diva vzdrami se, v stanico plane . . .

Prisege odmev.

P risego iz grada	In blisek zažarja	Vihar in šumenje,	Nebó se pretresa,
Je čulo nebó,	Z oblaka v oblak,	Bobnenje in grom,	Skalovje zemljé,
Oblak ga obklada,	In strela udarja,	In piš in vrvenje	V polomu drevesa
Postaja temná.	Da stresa se zrak.	In grozen polom.	Na zemljo hreščé.

In zgiblje nižava,	Kaj neki razsaja	Ta groza pomenja
Po zemlji je strah,	Perunov ti zmaj,	Le grozo samó,
Da sosed begava	Mar zopet prihaja	In z dobrim ne jenja,
K sosedovim plah.	Sovražnik v naš kraj?	Karkoli že bo. . . .

Ded Morán in Ljudevit.

Steza vodi gor od grada
 Mej grmovjem do prepada,
 Do prepada, v hram Peruna,
 Bledo jo obsvita luna.
 Gre po njej junak postaven,
 V jeklu ves, za boj pripraven;
 Meč ob ledju, škit v levici,
 Ostro sulico v desnici,
 In čelado, delo zlato,
 S perjem kičeno bogato.
 In dospe po stezi sloki
 K jami préstrani, globoki.
 V kremen kreše tu na robu,
 Da priskoči iskra h gobi,
 In vihti jo v pesti slame,
 Dokler goba tleti jame;
 In pri svitu slabe luči
 Se nizzdol v globelo muči.
 Ob robovih skal čeréčih
 In ob stenah v zrak štrléčih,
 Kjer nevarne so strmíne,
 Se drži za korenine.
 Ko najtežja pot končana,
 V dnu zapazi ded-Morána
 Ki ob beli, trdi skali
 Vedno sveti ogenj pali.
 Zdaj je jasna pot neznana,
 In takoj je tik Morána.
 Ded Morán, ki tu prebiva,
 Svečenik je, glava siva;
 Brada bela in častita
 Segá mu čez pas razvita;
 Las mu šop za šopom pada,
 Rame, tilnik mu obklada,
 Roki, lica, nos in čelo,
 Vse je tamno, zagorelo.
 Ded sedi na kladi mali
 In sloni z glavó na skali.
 In na skali mu je knjiga,
 Vedno piše v njo in miga.
 Važna knjigi je vsebina:
 Vsa slovenska zgodovina.
 Slednji dan v večernem žari
 Gre iz kotla vedež stari:
 On razume dih vetríčov,
 On umeva jezik ptičov;
 On zna sklepati na zraku,
 In prihodnjost zre v oblaku.
 Zna, kaj vode šum pomeni,
 Če se v Krki voda peni,
 In če laja v breg lisica,
 Če do hiš gre jerebica,
 Če ti pajek pot preprede,
 Če ti ptič na ramo sede.
 Ako čuka čuk v dvorišči,

Če čujó se sove vrišči.
 In če volk po noči tuli,
 Ako medved oves puli.
 Če se kača najde v gnezdi,
 In če rep priraste zvezdi.
 Če megleno je pogorje,
 Če krvavo je obzorje:
 Vsa ta čuda si zapiše,
 Vse začrta in zariše;
 In iz tega, kar je bilo,
 Sodi, kaj se bo zgodilo.
 Kar Belinov žar obsvita,
 Vse, vse v knjigi tej se čita.
 Ljudevit je zdaj v prepadi,
 Kjer je vedež dolgobradi.
 Prav častito ga pozdravi
 In tako-le starcu pravi:
 „Svečenik in ded častiti,
 V noči moram k tebi priti.
 Jaz sem Ljudevit, županím
 In slovenska prava braním,
 Braním vero in bogove,
 In Slovenije sinove.
 Slal sem Frankom že poslanstva,
 Naj pustijo nam božanstva,
 Naj pusté nam zemljo prosto,
 Naj ne hodijo pogosto
 Z ognjem, sulico in mečem,
 Da zvestobe ne odrečem —.
 Nečejo me Franki čuti,
 Dan na dan so bolj mi ljuti.
 Spodil vrage sem čez mejo,
 Zdaj pa trije name spejo.
 Boj imam, a vsi načrti
 Zdé se prazni mi in strti.
 Varna rod mi svoj izročil,
 Svojo hčer mi je zaročil.
 Vendar vedež, duša draga,
 Kaži, čija bode zmaga?“
 Ni prenagel ded v besedi,
 Ptujcu kaže kamen: „Sedi!“
 Ogenj neti, podpihuje,
 In tako-le beseduje:
 „Videl sem nebo krvavo,
 To ne more bití pravo;
 Dolgo niso v gori vile
 Pesmij svojih že krožile;
 In zaprta moja zmija
 Sluti nekaj, grozno zbija.
 Videl sem močno se klati
 Dve veliki ptičji jati;
 Ogenj sveti le ugaša,
 Slab pomen za prava naša.
 Boj krvav se zemlji bliža,
 Da Slovencev slavo zniža.

Pa naj vojska je viharna,
 Da bolán ni knez naš, Varna.
 Zdaj pa tebi meč izročil,
 Tebi Divo hčer odročil;
 Tebe je odbrai za zeta,
 Ti imej ga za očeta,
 In posnemaj ga v modrosti,
 In v junaštvu in kreposti.
 Kar on ljubi, i ti ljubi;
 Kar pogublja, ti pogubi.
 Rod slovenski daleč seza,
 Ali rahla mu je zveza.
 V tebi zdaj so naši upi,
 Ti naš národ v jedno skupi.
 Ljudevit, junače vrli,
 Glej, bogovi so odprli
 Tebi tir do slavne zmage,
 Ti otél boš zémlje drage.
 Kje ima kdo vojne vrste,
 Kot slovenske, trde, čvrste?
 Kdo je rodu pot zapiral,
 Ko je v kraje te prodiral?
 Malo mož, a ti so jaki,
 Malo mož, pa vsi junaki.
 Ali čudno, zadnja leta
 Zgodba v knjigi mi se spleta.
 Knezi, vojvode slovenski,
 So izdajice peklenški.
 Oni, ki so rodu glava,
 So prodali njega prava,
 Ptujcu narod v roke dali,
 Sámi róbje so postali.
 Pol že ptujec ima roda
 Od sevéra in zahoda.
 Roda drugo polovico
 S svojo čuvaj ti desnico.
 Pojdi v boj, in hrabra četa,
 Polovica je oteta.
 Vojske nič mi ne odlašaj,
 Vendar prej bogove vprašaj.
 Vprašaj zlasti Svetovita,
 Ktera vojska bo pobita.
 Kot božanstva so sklenila,
 Bode sreča se nagnila;
 A Perún ne dade sreče
 Njemu, ki beži iz gneče.
 Kjer ljubav srcé užiga,
 Da za dom se kopje dviga;
 Kjer za vero, za bogove
 Srce žene v boj sinove;
 Kjer bojuje se pravica:
 Sila tam ne bo kraljica.
 V knjigi sveti to se bere,
 Da Slovenstva vrag ne stere:
 Še lomili bodo loke,

Kri bo tekla na potoke:
 Še se v strele in bodala
 Bosta lemež, srp kovala.
 Še se vojni rog razlegal,
 Še bo nas sovrag oblegal;
 Ker bogovi so sklenili,
 Da Sloven bo v večni sili;
 V svoji hiši, svoji kleti
 Brez skrbi ne sme živeti;
 Zemljo, ki jo obdeluje,
 To s krvjo si odkupuje.
 Rod, moj rod, Slovenci tužni,
 Vsak če, da ste njega sužni.“
 Kvišku ded Morán poskoči,
 In ob skalo z dlanjo poči:
 „Ne, saj pravi pamet zdrava,
 Vsak rod íma svoja prava:
 Jelen, ris ima pravice,

V duplih jazbeci, lisice;
 Sokol gospoduje v zraki,
 Belouška v bičji, v mlaki;
 Le Slovenec, sin Triglava,
 On naj bival bi brez prava?
 Ljudevit, junaško skoči,
 Z mečem nam obstoj odloči,
 Ti nam ótmi stara prava,
 Hram Perunov, hram Triglava:
 Naj te spremlja Svetovita
 Roka močna, zmagovita!
 Jaz bom netil v žrtvenikih,
 Daroval darov velikih
 Vsem bogovom po števíli,
 Da bi zmago naklonili.
 Nič junak ne boj se bója,
 Zmaga mora biti tvoja!“
 Ded junaku meč izmakne,

V sveti ogenj ga potakne.
 Varne meč od pamtiveka
 Najbolj kolje, najbolj seka;
 Ako ded Morán ga skalil,
 Ni se strl in ni se sválil.
 „Tu je meč! le tekaj, tekaj!
 Vragu glave sekaj, sekaj!
 V tebi imam zadnjo nado,
 Padeš ti, poglej gromado!
 Nove vere ded ne mara,
 Tu bo stlel in vera stara.“

Z neba sije luna blede,
 Ljudevit pa gre od deda.
 Zmija pa v podmolu siče,
 Skale stresa, guga griče.
 Zna se ji, da komaj čaka,
 Da bi treskala z oblaka.

Osóda.

Le sveti, sveti lune sij,
 Milobo dol na zemljo lij!
 Tu dosti src bolečih
 In ran je krvavečih.

Zakaj, ko mnogi tu trpé,
 Takrat se drugi veselé?
 To stara je osoda,
 Od roda gre do roda.

Osodnice me sódimó,
 Življenje ljudstev vódimó;
 Kar poje Rojenica,
 To trdi Sojenica.

Zakaj pa najbolj mirni rod
 Ne smé živeti mirno tod?
 Na zemlji ni življenja,
 Da vrag se vanj ne spenja.

Ko ziblje v vejah ptico mrak,
 Ko srče zdravo božji zrak,
 Podé od mnogih spanje
 Strahotne, zlobne sanje.

Zakaj brez boja žitja ni,
 In brez sovraga bitja ni?
 Kedaj bo vse nehálo?
 Ko v Mórani bo spalo.

Kedaj bo mirno tu orál,
 Slovenec, kopal in sejal?
 To le bogovi znado,
 In komur znati dado.

(Dalje.)

Judita.

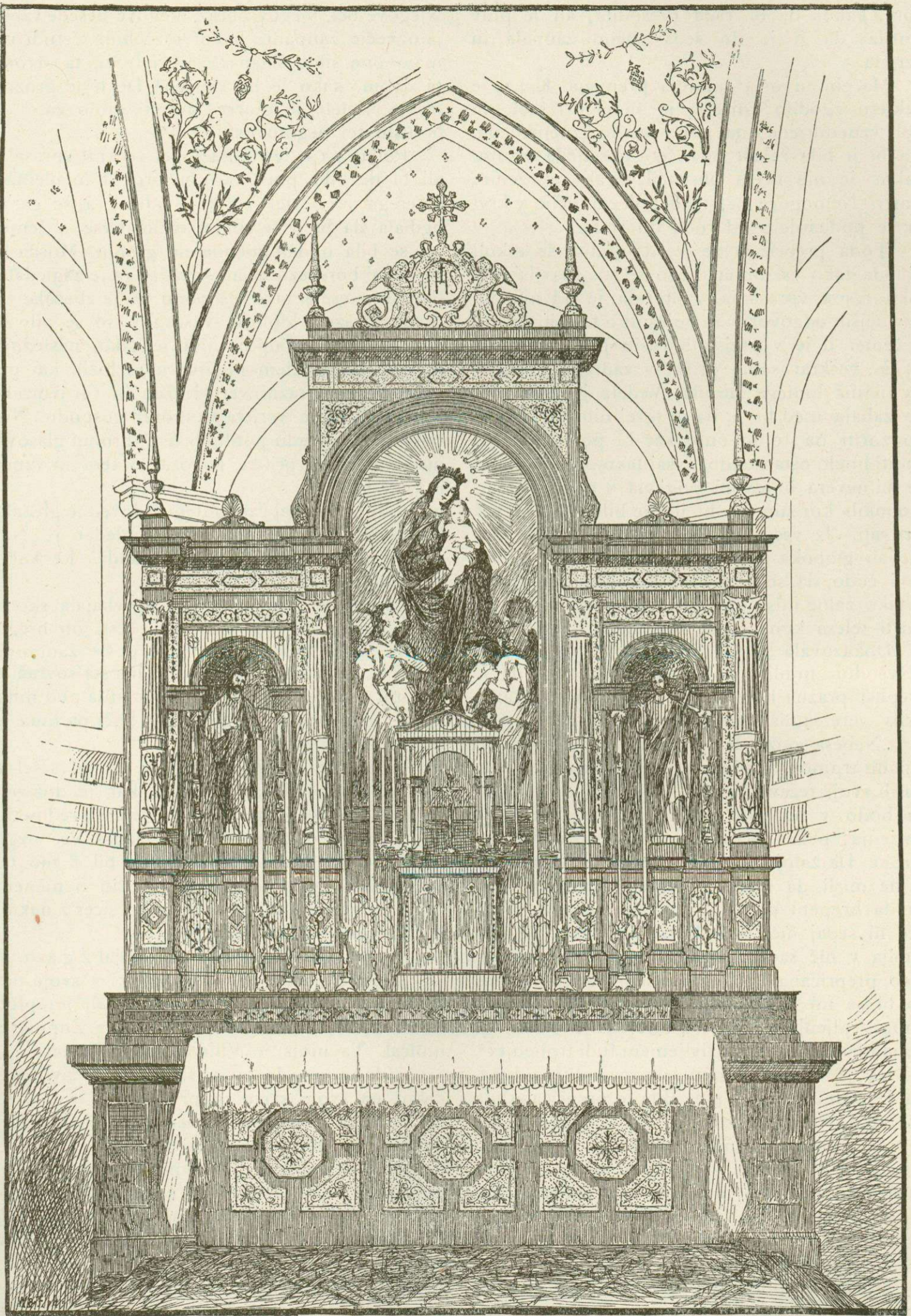
(Roman. — Spisala Pavlina Pajkova.)

(Dalje.)

V.

Po onem sestanku na pokopališču z neznanim mladeničem godila se je z Judito čudna izpremema. Še več, nego poprej, je sedevala pri knjigah, a sredi najživahnejšega čitanja je vstajala in, kakor da jo muči tajna skrb ali da ne ume, kar je ravnokar premišljevala, hode-

vala nemirno po sobi, postajala pri oknu in naglo dihala, kakor da jo hoče nekaj zadušiti, potem pa je zopet nadaljevala čitanje. Mačeho, za katero se do sedaj ni nikoli mnogo brigala, ampak se ji je pokorila le iz navade, opazovala je sedaj večkrat skrivaj, pretehtavala njene besede, ponavljala še jedenkrat v duhu njene pogo-

Oltar v kapeli Marijaniški. (Risal *M. Jama.*)

vore, kakor da bi rada presodila, ali je prav storila, da ji je do sedaj slepo zaupala in verjela.

Mačehi ni ušla Juditina premena. Kaj se je dekletu zgodilo? mislila je sama pri sebi, na pol vznemirjena, na pol prijetno iznenadjena. Da bi ji bila žalost po očetu obsenčila razum, kakor je nje očeta obsenčil mrak po ženini smrti? Nemogoče ni; take bolezni tičijo v krvi in se podedujejo od roda do roda.

Toda prepričala se je, da Judita še nikoli ni bila tako razumna, nego sedaj. Stavila ji je tako resna vprašanja, zahtevala je od nje natančnejših odgovorov in pojasnil o tem in onem, o čemer ji je v prejšnjih časih pripovedovala, da je večkrat sama prišla v zadrego. Vendar pa ni nič hudega sumila. Vedela je, da Judita ne zahaja med ljudi, da jo torej nihče ni mogel opozoriti na to in ono, kar bi po njeni želji Juditi imelo ostati tajnost vsaj tako dolgo, dokler ne bi nevera in dvom pognala v nje duši tako globokih korenin, da bi jih ne bilo mogoče več izruvati. Iz vsega njenega govorjenja sta odmevali globoka bol in neutolažljivost po očetu. Je-li čudo, da se je njen vedeželjni duh, vedno v take žalne misli utopljen, vpraševal: ali ni po smrti telesa konec tudi človeškemu bitju?

Dokazovala ji je torej iznova, da je človeški duh minljiv kakor človeško telo, da je krepost prazna beseda, da je Bog samó od fanatikov vere izmišljeno bitje.

„Nebesa so izrodek pretirane domišljije mehužnih trpinov, ki nimajo poguma, da bi možko nosili svoje težave, in se tešijo s sebično mislijo, da bodo v nebesih našli plačilo za vse križe življenja; pekel pa je le smešna bajka, strah za otroke. Da žaluješ po očetu, to je čisto naravno. A ne misli, da sedaj trpi v neznanem kraju, ali pa da hrepeni po tebi v svetlih nebesih. Tvoj oče ni sedaj nič, razgubil se je, kakor se razgublja v nič sapa, katero dihamo. O tem sem tako prepričana, da bi sama sebi vzela življenje, ko bi se mi kdaj pristudilo. Življenje je itak samo trpljenje: čemu bi torej dalje živeli, če nimamo močij nositi z življenjem tudi trpljenje?“

Ko je vrgla to novo iskro v Juditino dušo, šla je pomirjena od nje. Bila je prepričana, da bo iskra vnela njeno dušo, da se bodo njene besede globoko vtisnile v srce.

Judita je gledala z odprtimi ustmi in prestrašenimi očmi za njo. Kaj je dejala mačeha? — Življenje naj si vzame, kdor se čuti nesrečnega? Ona torej — zgrozila se je pri tej misli ter z roko si pokrila oči.

Kako je že pravil oni mladenič? Da je neko posmrtno življenje, da biva vsemogočno, dobro bitje, ki kaznuje zlo in plačuje dobra dejanja. Zakaj ne bi bilo to res, kar je rekel mladenič?

Njegove oči, njegov obraz, njegove besede vzbujajo večje zaupanje kakor mačehine, četudi nimajo one silne satanske moči. Oh, ta dvom, ta dvom, kako je bil mučen! Dekle je grozno trpelo. Želelo je umreti, umreti samo zato, da bi ušlo tej negotovosti.

Potem pa se je Judita zopet večkrat vprašala, ali bi ne bilo prav, ko bi prosila mladeniča, katerega je odslej večkrat videla, a se ga je ogibala, da bi ji še enkrat razložil vse, o čemer sta se bila ondan menila na grobju. Morda bi ga sedaj bolj razumela. A kadar ga je zagledala, bilo ji je vselej tako tesnobno, da je zbežala. —

Razdraženi duhovi vaščanov so se bili že zelo pomirili. Župnik jim je takoj naslednjo nedeljo po znanem pogovoru razložil, kaj uči sv. cerkev o prazni veri, vražah in čarovnicah. Zmajevali so, a verjeti so morali gospodu. No, odkar so na gradu potihnili tisti turobni glasovi, niso več imeli prilike govoriti o tem in vznemirjati se.

Judito so nekaj časa potem radovedno gledali, ker poprej se niti niso upali pogledati je. Naposled pa so se tudi tega navadili. Le kako babišče je strašilo otroke ž njo.

Župnik in Viljem sta se izprehajala skoro vsak dan zjutraj po znani beli cesti ob bregu zelene Soče. Nikoli jima niso pošle zanimive stvari za kratkočasen pogovor. Oba sta sovražila zaduhli zrak po sobah in zato hodila pod milo nebo, če je bilo le mogoče. Ob Soči pa jima je bil najljubši izprehod.

Viljem je brž potem, ko se je bil sešel z Judito, pripovedoval župniku, kar je doživel. In vsak dan se je povrnil k istemu predmetu, ki je oba zelo zanimal. Tudi danes, več nego tri tedne po onem dnevu, ko je bil ž njo na pokopališču, začel je Viljem govoriti o njenem čudnem vedenju in govorjenju, in sicer z nekim doslej nenavadnim nemiro.

Župnik ga je poslušal ter majal z glavo.

„Čudno dekle! kakor začarano v svoje nazore! Kaj menite, gospod župnik, ali je sploh še kaj upanja, da bi se premenilo?“ Župnik je molčal. Ta molk je Viljema še bolj potrl.

„Zdi se mi, da bo rajša žrtvovala življenje, kakor pa svoje krivo prepričanje.“

Župnik se ustavi in pokaže na veliko izdolbeno skalo, ki je ležala sredi reke.

„Kaj je trdnejše od kamena“, reče, „in kaj rahlejšje od vode? In vendar, kakor vidite, izpodjedla je voda ono skalo. Pa, da se ne bi dali premeniti nazori, ki so komaj pognali kali v njeni duši!“

„Primerica je dobra“, odvrne Viljem z nasmehom; „toda voda sme mimo skale, Judita pa se ogiblje vsakemu človeku, ki bi mogel nanjo blagodejno vplivati, posebno pa še mene.“

Koliko sem si prizadeval v teh treh tednih, da bi se ji približal, a zastonj: trdovratno se me izogiblje. Ko bi vi, gospod župnik, prišli ž njo v dotiko, vi bi pač lože obrusili ta dragoceni kamen. Dekle je vredno boljše usode. Njen duh je bister, njeno čustvo globoko, njeno srce mehko in blago.“

„A jaz sem prepričan, da vaš trud ne bo prazen. Da se vas ogiblje, vidi se mi čisto naravno: boji se vas, morda celó nekoliko črti, ker ste ji omajali sladko vero, s katero se je tolažila. A to še ni vzrok, da bi se oplašili. Išcite jo tako dolgo, dokler je enkrat nenadoma ne zasačite. In, verujte mi, da se vas potem ne bo več ogibala. Ona gotovo noč in dan misli na to, o čemer ste ji govorili. Le pridno na delo, dokler imate še počitnice! Saj ste pravili, da čutite poseben nagon, priskočiti pravici na pomoč. Zdaj imate priliko, da pokažete svoje človekoljubje. Poznam vas in vem, da ste zmožni priti do zmage. A kadar ganete njeno dušo, da bo vsprejemljiva za nadaljni pouk, tedaj dopolnim jaz vaše delo.“

„Hvala vam za veliko zaupanje in ugodno mnenje, katero imate o meni“, odvrne Viljem. Ni vedel zakaj, a neka ganjenost ga je nenadoma prevzela, ki mu je skoro solze privabila v oči. Da, da, to dekle bo rešil, čim preje rešil, in naj velja, kar hoče.

Župnik mu je gledal v dušo.

„A pazíte“, dejal je počasi, s čudnim naglasom, „pazite, da vas preveč ne omami njen obraz.“

„Njene oči so še nevarnejše“, pravi Viljem ter zardi.

Župnik ni rekel ničesar na to; začel je govoriti o drugih stvaréh.

VI.

Poldne se je glasilo iz cerkvic, razstavljenih po zelenih gričih. V zlatu so plavale gore in planjave. Samo gozdna senca je ponujala še nekoliko obrambe proti pekočim žarkom.

V gozdnem hladu je počival Viljem ter čital. Slišal je, ko je zvonilo poldne, vedel je, da ga doma čaka skrbna mati, a vendar se ni mogel odločiti, da bi šel domov. Neki posebni čar ima gozdna samota, ki vabi in mika z nepremagljivo močjo, in kdor se mu udá, težko se ga oslobodi.

Viljem je ljubil že od nekdanj gozde, a danes, ko je bil zrak zunaj tako pekoč, bila mu je gozdna senca še posebno ljuba.

Vstal je, da bi šel še globlje v gozd. Stopal je dalje po šumečem lesu, mimo žuborečih potočkov, med temnim skalovjem, vedno naprej v zeleno šumo, ki se je širila pred njim.

Več nego pol ure je že hodil po peščeni stezi, ko se jame pred njim svitati. Gosto vejevje je ponehalo, in stopil je na prijazen travnik, kakor jih često skriva gozd v svoji tišini. Skalovje je tukaj štrlelo visoko kvišku, a ob njem je rastla mehka zelena trata. Izpod skalovja je žuborel srebrn vir, izlival se v potoček in hitel dalje in dalje po temnem gozdu, zelenem polju, dokler se ni združil z zelenimi valovi bistre Soče. Bil je to ljubezniv kotiček, kakor ustvarjen za počitek. Viljem se ni dosti pomišljal, legel je na trato, naslonil glavo na velik kamen, obrastel z mahom, zaprl oči in se zamislil.

Toda, da bi dolgo sanjaril, to ni bilo v mladeničevi naravi. Dvigne torej zopet glavo in začne razmišljevati, ali bi ne bilo dobro in prijetno okopati noge v hladni vabljivi vodici, kar zapazi na tleh knjigo. Brž seže ponjo ter pogleda na naslov. Začudi se. „Schopenhauerjeva dela!“ Kako je prišla le-ta knjiga sem in čigava je? Nekdo jo je tukaj pozabil, o tem ni dvoma, ali kdo? Domačinov kdo ne, vaščanom se o črnogledcu Schopenhauerju še sanjalo ni. Ptujec?

Neka slutnja ga objame, loti se ga nemir. List za listom preobrne, da bi našel kako znamenje, kako črko, ki bi izdala lastnika. Toda nič tacega ni bilo v njej, le močno obrabljena je bila, imela je pač pridnega bralca ali morda celó — bralko.

Vstane. Knjigo dene v žep ter zamišljen, kakor se mu je videlo, v ne vesele misli, odide.

Prišel je pod goro. Tu se je svet zopet odpiral. Gozd je bil za njim in krajina se je kazala očem v vsej lepoti popoldanskega svita. Gora je širila senco tudi še todi, in hlad bližnjega gozda je polnil vzduh.

Toda Viljem se ni ustavil, da bi se veselil krasnega razgleda, kakor je sicer vselej storil, kadar je prišel na to planjavo. Knjiga mu je vzela vso dobro voljo. Želel si je le domov.

Kar zagleda na skali, ki je bila podobna klopici — Judito. Ležala je kakor do smrti utrujena na pol na skali in pritiskala čelo ob trdi kamen. Malo da ni odskočil. Skoro prestrašila ga je ta prikazen. In vendar, ali ni bil šel danes v ta samotni kraj s skrivnim upanjem, da najde Judito? Ali mu ni prav sedaj njena podoba polnila vso dušo?

Judita je čula njegove stopinje. Ozre se, zagleda ga, skoči kvišku. Rada bi zbežala, a noge ji odrekó. Sesede se na skalo. Lice ji je bilo mrtvaško blede, črte njenega obraza malo da ne strašne. Ubogo dekle je sanjarijo o pokoju, o brezkončno popolnem pokoju. Saj ji je mačeha dan za dnem ponavljala, da blagor njemu, ki neha živeti. Zanj ni več bolečin, ne več hrepenenja, zanj je vse minilo, ker je minil on sam. In ta misel jo je zasledovala povsodi, doma

v tihi sobici ob knjigah, v družbi zoprne ji mačehe, v tišini mile prirode. Vse je klilo, rastlo, živelo. A zanjo ni bilo življenja, ona ni imela čuta za vse to. Slana nevere ji je zamorila vsako čustvo, da je videla v sebi in okoli sebe vse črno, vse temno, da se ji je življenje od dné do dné bolj pristudilo, da bi rada umrla, a ni mogla umreti!

Viljem jo je sočutno ter bolešno gledal. Slutil je, kaj se ji je v duši godilo. In ta izprememba na nji, odkar je zadnjič ž njo govoril! Grozno je morala v tem času trpeti! Vsaka poteza na licih, usta in oči, vse je pričalo o prestanih dušnih mukah. Viljem je vedel, da je tudi sam kriv te strašne izpremembe. Njegove besede, ki so bile zmožne vpokojiti jo, potolažiti jo, osrečiti jo, rodile so v njenem srcu le gorjé, le obup. To ga je tako potrló, da ni vedel, kako bi jo ogovoril, četudi mu je bila duša prepolna tega, kar bi ji rad povedal.

Približal se ji je skoro boječe.

„Kakor vidim, rana po očetovi izgubi se še ni zacelila, temveč, bojim se, da se je še bolj razbolela“, reče s tihim, skoro šepetajočim glasom. „Ali ne hrani vaše srce blagih spominov na očeta, da bi mislili nanj s sladko otožnostjo, a ne s pogubnim obupom?“

Judita se kakor nezavedna ozre nanj. Njene oči se za trenutek ustavijo na njegovem obrazu, a brezčutno, kakor da ga niti ne vidijo. Vendar se razlije po bledem obličju komaj znatna rdečica. Nekako hlastno si potegne lase s čela ter si pogladi krilo, kakor da se sramuje nečedne zunanosti.

„Blagi spomini?“ ponovi na to in dene roko na oči, kakor da se hoče šele domisliti, ali jih sploh kaj ima, ali tudi, kakor da ne mara vedeti za nje. „Ali se morda spominja uvela cvetica solčnih poljubov? In če tudi, kaj bi ji to pomagalo?“ reče naposled z brezčutnim, ledenim glasom.

„Cvetica nima duše, tedaj tudi spominov nima“, odvrne Viljem nežno, „človek pa —“

„Ima sicer srce, ima dušo, a mnogo bolje bi bilo, ko bi je ne imel“, seže mu Judita v besedo. „Ali mu srce in duša hasnita v življenju? Ali mu nista prav ona vir vse nezadovoljnosti? Le človek, ki nima srca, ki ne vé, da ima dušo, je srečen. Tak človek živi brezskrbno, ker ne misli dalje, nego seže njegova roka; ker se njegovo srce na nič ne veže, in torej nikoli ničesar ne pogreša; ker ga ne muči vprašanje o duši, ali je umrjoča ali ne. Duh, breme življenja in smrt sreče!“

„Dekle, kaj govoriš?“ zakliče Viljem in se zgrozí o takih besedah iz deklinških, malo da ne še otroških ust. „Duh je najplemenitejši del človeka, ki zanj stvarniku ne moremo biti dovolj

hvaležni. Ž njim spoznamo, kaj je zlò, kaj blago, ž njim ločimo resnico od zmote, ž njim se dvigamo nad bède vsakdanjega življenja. Duh ustvarja dela, ki bi jih brez njega nikoli ne bilo. Z duhom se razločujemo od živalij, ker ž njim mislimo, čutimo, hrepenimo in ljubimo, in to je vendar največja dobrota, največa slast življenja.“

„Misliti, čutiti, hrepeneti, ljubiti, to vi imenujete dobroto, slast?“ odvrne Judita s pikrim poudarkom. „A kadar izgubimo to, kar ljubimo, kakor sem jaz izgubila očeta, kadar zastonj hrepenimo, kakor jaz po njem, kadar se nam od premišljevanja življenje pristudi, ko vidimo poleg ljubezni sovraštvo, poleg upa prevaro, poleg hrepenenja mrzlo brezčutnost, ali naj se tudi tedaj to imenuje največja slast?“

„Judita — dovolite, da vas po imenu kličem“, reče Viljem in se ji zaupno približa, „zdi se mi, da morem z vami odkritosrčneje govoriti, kakor je navada z onimi ljudmi, ki se še do dobra ne poznajo. — Judita, poznam nekoliko vašo preteklost. Res, redko so vam sijale zvezde prijazne, morda nikoli — toda mladi ste še, Judita, ne obupajte! Ali veste, kje izvira vaša duševna zbežanost, vaš nenaravni stud nad življenjem, vaša mržnja pred svetom? Tam, kjer navadno izvira obup — iz nevere. Ko bi vi verovali v Boga, v božjo previdnost, verovali v večnost, tedaj —“

„Ne morem, ne morem verovati“, zakliče Judita razburjeno in si obupno z rokami pokrije lice.

„Zakaj ne?“

„Zato ne, ker bitja božjega nikoli ne čutim“, odvrne svojeglavno.

„Ne čutite, ker ga nečete čutiti, ker ga ne iščete. Toda ne grajam vas, Judita“, mehko pristavi, vidé, da ona zatrepeče, kadar ji očita kak pregrešek. „Vem, da vas nihče ni učil spoznavati Boga, zaupati v božjo previdnost, ljubiti bližnjega. Bojim se namreč, da so cepili v vaše srce z vsem trudom prav nasprotna čustva. Toda ni še prepozno. Dovolite mi le eno besedo, odgovorite mi odkritosrčno! Od koga in od kodi ste se vi navzeli temne nevere, ki je pogubna vsakemu človeku, koliko bolj še mlademu dekletu? Ali se ni morda zalegla v vaše srce po slabih pogovorih, ali celó po brezbožnih knjigah, kakoršna je le-ta knjiga?“ Ko to reče, izvleče iz žepa Schopenhauerja in ji ga pokaže.

„Moja knjiga! Kakó je prišla v vaše roke?“ zakliče Judita začudeno, malo da ne srdito ter stegne roko po nji.

„Ta knjiga ni za vas in zato vam je ne vrnem“, reče Viljem odločno in zvezek zopet dene v žep.

„Kakšna drznost! Tega, kar je moje, mi nečete vrniti!“ zavzame se Judita z glasom, ki je trepetal od razburjenosti. „Mojega ljubljenca, mojega prijatelja, jedinega, ki še prijazno sveti v moje pusto življenje, tega mi hočete vzeti!“

„Vaš ljubljenc je Schopenhauer, vaš prijatelj?“ pravi Viljem žalosten, videč, da Judita govori resnico. Ali bi ji sicer blede, neobčutno lice nenadoma zažarelo v nenavadnem ognju? „Potem se ne čudim, da ste, kar ste. Ali ne veste, kakó pravi pregovor? Povej mi, s kom občuješ, in povem ti, kaj si. Prav tako lahko rečem: Povej mi, kaj čitaš, in povem ti, kaj si!“

„Prosim, dajte mi knjigo“, ponovi Judita, toda z drugačnim glasom, nego prej. Oči je povescila, in v njenem glasu se je bojeval jok. Mirne, sočutne, iskrene Viljemove besede so jo tako izpremenile.

„Dejal sem, da je ne dobite, Judita, in tako bo!“

„Ali mi morda prisojate tako malo razuma, da ne bi Schopenhauerja dovolj razumela?“

„Prav zato, ker ga razumete, ni za vas“, odgovori Viljem resno. „Pustite nekaj časa knjige. Knjige so vam otrovale srce. Odprite rajši — knjigo prirode, in videli bode, kako lep je svet, kako živo življenje diha iz vsega stvarstva. Spoznali bode, da vse to snuje, nad vsem tem čuje neko neskončno lepo bitje. Padli bode pred njim na kolena, vaše srce ga bo zaljubilo in ta ljubezen bo objela vse stvari. Oj, kako bo oživel vaše zamorjeno srce! Schopenhauerja bode vrgli na ogenj in čudili se, da vas je kedaj oveval ta satanski duh.“

Ko je Viljem govoril, dvignila je Judita oči in skoro nehoté ozrla se po krajini. Nekaj posebnega je bilo leglo na vso krajino, od travnikov in polja v daljavi, po katerih je bliščalo solnčno zlato, do čistega potoka, čegar žuborenje se je zdelo, da hoče vse okrog zazibati v sladke sen. Bajni mir je dihal iz tihotnega lesovja in s prečudnim čarom objemal ves okraj. Objel je tudi Viljema in Judito, ki sta si stala v tem trenutku molčé nasproti, in z njenega temnega obraza je z nežno silo izbrisal vso bridkost, vse sovraštvo, ter dahnil vanj neko otožno milobo.

Ta čar je pa sukal od enega do drugega nevidno nit, in vedno močnejše in močnejše je sukal; potoček ob njenih nogah pa je tekkel naprej in naprej ter jima mimogredé šepetal tisto staro, a vedno novo pesem o ljubezni.

A hipoma se raztrga ta čar, kakor da bi bila kruta roka nenadoma po njem segla. Judita se zgane, pokrije si z rokami oči, kakor da ne mara, da neče ničesar videti, in zakliče:

„Vsa ta lepota, vsa čustva, ki jih vzbuja, so goljufiva. Omamlja nas ž njimi, da smo tem

nesrečnejši, ko se nam izneverijo. — Dajte mi knjigo!“

„Judita!“

„Dejala sem, da mi vrnite knjigo; moram, hočem jo imeti!“

„Tukaj je“, reče Viljem mračno.

Judita hlastno seže po nji, potem pa zbeži, ne da bi ga bila pozdravila ali še jedenkrat se nanj ozrla.

VII.

Zbegana, brez sape, dasi je potrebovala namesto jedne dve uri za pot do doma, prišla je Judita domov. Knjigo je držala še v roki, oči so ji žarele, a ta žar ni bil več odsev zmage in zadovoljnosti, temveč nasprotno: poraza in nezadovoljnosti.

Proti navadi ji pride mačeha naproti, in zdelo se je, da jo je čakala.

„Dolgo si bila danes na izprehodu“, reče ji očitaje ter jo nezaupno pogleda, kakor zadnji čas navadno. Ob tej vročini bi bilo bolje, ko bi po dnevu ne hodila iz doma; zjutraj in zvečer, mislim, da se lahko dosti izprehodiš. Saj veš, da se te ljudstvo boji, čemu torej plašiš ljudi pri delu? Prosim te še jedenkrat, hodi menj ko mogoče med ljudi, ne spuščaj se z nikomur v pogovor. Ljudje, ki imajo značaj kakor ti, tvoje globoko mišljenje, izobrazbo, ne potrebujejo nobenih družb; tvoj duh in pa tvoje knjige, menim, napolnjujejo dovolj tvoj čas“, pristavi s prijaznim glasom, zapazivši Schopenhauerja v njenih rokah. „Nikoli ne zabi, da je svet tvojega ubogega očeta in pozneje še tebe ž njim pregnal iz domovine, obsodil v večno samoto, ter izključil iz družabnega življenja. Sedaj se ti maščuj svetu za krivico s tem, da ga popolnoma preziraš. Pokaži mu, da lahko živiš brez njega tudi sedaj, ko ti je pot zopet odprta. Toda, saj vem, da si pametna. Še to“ — pravi kakor mimogredé — „te dni pride moj brat.“

„Vaš brat?“ začudi se Judita. „Saj mi še ni bilo znano, da imate brata.“

„Kako naj bi bila o njem govorila v žalostnih razmerah, ki smo v njih živeli s pokojnim očetom? Tvojega očeta bi pa tudi bilo malo zanimalo, da imam brata; zato mu tudi nisem nikoli dovolila, da bi bil prišel k nam. Osemnajst let ga že nisem videla, zato si misli, kako želim zopet objeti ga. Rada bi tudi kaj čula o svojih ljudéh, če niso že pomrli, kar živim v prognanstvu. Brat je bil v mladosti nekoliko lahkomišeln, in bržčas se ni še poboljšal. Zato te prosim, da bi mu bila prijazna, tudi, ko bi se ti njegova zunanost ne zdelala

prikupljiva. Sicer pa je popolnoma mojega mišljenja in prepričanja, in ni se bati, da bi ti nadležno vsiljeval kake ptuje nazore. Toda, kaj ne, Judita, nama ne bo nihče več omajal nazorov o življenju?“ pristavi in ji na videz dobrovoljno položi roko na ramo.

Judita se zgane.

„Če so le ti nazori tudi pravi in pošteni?“ reče zategnjeno, strese se, obrne z mržnjo od mačehe in izgine v svojo sobo.

„Z dekletom se zadnji čas vrši neka izprememba“, mrmra mačeha sama zase. „Vedno bolj odurna je proti meni in nezaupna. Ali sem mar zato prebila toliko lepih let življenja v samoti, da mi nazadnje uide moja žrtev? Ne, nikakor ne! Skrajni čas je, da pride on — zmaga mora biti moja!“

Judito so vso prevzeli dogodki, ki jih je po dnevu doživela. Čudne misli so se ji motale po glavi, čudna čustva plala ji po srcu. Prav je dejala mačeha, da se je ž njo zgodila velika izprememba.

Drugega dné je vzela Judita na svoj jutranji izprehod majhen zavitek s seboj. Prva pot je bila vsako jutro na očetov grob, danes pa je šla mimo. Bolestno se je ozrla na grobove, a ustavila se ni, ampak hitela je dalje.

Bilo je še zgodaj. Notranji nemir in jutranja sveža sapica sta ji privabila na lice rožnat odsev, v očeh pa rosen svit, da so blestele, kakor rosnate cvetke, ki so rastle ob potu. Kako dolga se ji je danes zdela pot do skalnate klopice, na kateri se je sedaj dan za dnevom zatapljala v trpke misli, in pri kateri je včeraj... Oh ta nesrečna knjiga, zavoljo katere je njega užalostila, njega, ki mora biti tako dober, kakor je bil le še oče! Saj prav tako dobrohotno, kakor on, govoril je oče ž njo, prav s tako milim pogledom je oče zrl nanjo. Drug doslej nihče ne. „Ne, ne maram več za ono knjigo, ne mogla bi je več čitati, ne jedne besede ne. Toda, če jo obdržim, sodil bi on lahko, da jo še vedno čitam in tega nečem, da bi on tako mislil. Zvé naj, da spoštujem njegovo željo. Na klopico jo bom položila, potem pa bom zbežala. Nekaj mi pravi, da pride on tje, da bo knjigo videl ter jo odnesel. Ima naj jo, ker jo je tako iskreno želel. Jedno knjigo več ali manj, kaj dé to? Izgubila sem ljubega očeta, izgubim naj še jedinega prijatelja — to knjigo! Tudi Schopenhauerjevih zvezkov, katere še doma hranim, ne bom se več dotaknila!“

Tiho se približa klopici, kakor bi želela, da bi njena navzočnost ostala skrita celó nemi prirodi, vzame Schopenhauerjev zvezek iz zavitka in ga položi na klop. Lahno vzdahne, kakor da se je iznebila težkega bremena. Sedaj pa proč, proč od tod!

Toda noga ji zastane. Ne daleč od nje je stal Viljem, resen, nem; le njegove oči so tako glasno govorile.

Judita povese oči ter obstane kakor kip. Tiho je bilo okoli nje, tako tiho, da bi bila lahko čula drug drugega srce. Judita prva izpregovori:

„Prinesla sem vam knjigo, katero ste včeraj želeli imeti.“

„Hvala! Vedel sem to, zato sem prišel“, reče Viljem mirno, kakor da bi to bilo samo o sebi umevno. Ko bi ga pa bila Judita v tem hipu pogledala, videla bi bila njegove odveselja žareče oči.

A ni ga pogledala. Ni vedela zakaj, a hladnost njegovih besed jo je zadela. Toliko je žrtvovala, bližal se je čas, da bi se odpovedala celó svojim nazorom, in on ji ne vé nobene hvale. Res je torej, kar pravi Schopenhauer, da je svet nehvaležen! Srce jo zaboli, da je pahnila od sebe tega prijatelja.

Obrne se, da bi šla. Komaj slišno zamrmra: „Srečno!“

„Judita, ali že odhajate?“ zakliče Viljem za njo in stopi naprej, kakor da ji hoče zabraniti odhod.

„Na očetovem grobu še nisem bila danes“, pravi Judita hladno, a noga se ji vendar nehoté ustavi.

„Judita, zahvalil se vam še nisem za to, kar ste storili meni na ljubo, toda bodite uverjeni, da znam ceniti to vaše samozatajevanje in premagovanje. Kako naj vam povrnem vašo prijaznost?“

Judita je molčala in zrla v daljavo.

„Veste, s čim, menim, da se vam pokažem najbolj hvaležnega? Če vam bodem jaz to, kar vam je bil dosedaj Schopenhauer. Judita, sprejmite me za prijatelja!“

„Ne maram več za prijatelje, nečem na nikogar več navezovati srca“, odvrne ona malo da ne odurno.

„Na kaj takega navezati srce, kakor je knjiga, ki leži tu na klopi, tudi jaz ne bi vam svetoval. A potrebujete prijatelja, ki bi vas vodil, vam svetoval, vas pristrčno ljubil —.“

„Ljubil —?“ seže mu Judita naglo v besedo. „Ljubil? Kaj je ljubezen?“

„Ljubezen? Kaj vam je rekel oče, Judita, ko vam je gladil laske in božal lica, ko je mislil le na vas, živel le za vas; glejte, to je delala ljubezen. Taka ljubezen seveda je dana le očetu, le materi — a jaz vam ponujam prijateljsko ljubezen. ‚Gorjé samemu‘, rekel je velik modrijan, ‚zakaj če pade, ga nima, da bi ga vzdignil.‘ Težko tudi vam! Otrovali so vam srce, in gorjé vam, če bo le obup vaš tovariš. Judita, ali ne morete spoznati, da bi vam bilo

v veliko tolažbo, ko bi imeli koga na svetu, ki bi mu brez skrbi, brez strahu odprli srce, potožili svoje boli, odkrili svoje dvome — ali bi vam ne bilo to v tolažbo?“

Judita je molčala.

„Judita, zakaj mi ne zaupate? Ko sem vas prvič videl, ali sem se vam smejal, kakor drugi ljudje, ali sem vam rekel: čarovnica, ali sem bežal pred vami? Kdaj sem vas žalil, Judita, z nemilo besedo, kdaj sem bil proti vam neodkritosrčen?“

„Saj tega nisem rekla.“

„Zakaj mi torej ne zaupate? Glejte, ko sem prvič slišal o vas, ko sem vas prvič videl, smilili ste se mi, imel sem sočutje z vami, in rad bi vam bil pomagal. Oh, koliko bolj ste se mi smilili, ko sem spoznal, da so vam hudobni ljudje izruvali iz srca, kar je človeku najbolj tolažilnega, — vero! Tedaj sem sklenil, pomoči vam; od tedaj vas ljubim z najprisrčnejšo prijateljsko ljubeznijo, z ljubeznijo, ki vam želi le dobro. A zastonj bo moja ljubezen, če mi je vi ne bodete vračali. Judita, izberite me za svojega prijatelja, in trdno upam, da najdete zopet srčni mir in srečo življenja!“

Molčé je poslušala Judita mladeničeve besede, preproste sicer, brez mehkode, a tako prijazne, tako polne ljubezni. Vedno je čutila, da jo mladenič vse drugače ljubi, kakor mačeha; a tako v srce ji še niso segle njegove besede. Začela je slutiti, da so na svetu še drugačni ljudje, kakor pa jih slika Schopenhauer, in neka sladkost ji je objela srce. Saj to srce je bilo tako potrebno koga, ki bi se zaupno nanj naslonilo, to je dobro vedela, četudi je sama sebi tajila. Kaj jo je vedno gnalo na očetov grob, kaj drugega, kakor ta potreba?

„Judita! Ali so torej bile zastonj moje besede? Ali mi ne morete biti prijazni?“

„Saj sem vam prijazna. Oh, da“, — vzkipelo ji je hipoma iz srca — „bodite, bodite moj prijatelj — morda pri vas utolažim svoje srce, pozabim svoje gorjé!“

„Ali mi bodete tedaj vedno odkritosrčno povedali, kar vas bo težilo? Ali bodete poslušali moje nasvete? Poslušali me tudi tedaj, ko vas bom morda moral opominjati, svariti, ko vam bom moral morda očitati napake?“

„Oh, vedno, vedno, moj prijatelj!“

„Z Bogom torej, Judita, za sedaj, a upam, da se poslej večkrat vidiva. Knjigo tu-le vzamite, jaz vam popolnoma zaupam, da je ne pogledate več. Z Bogom, Judita!“

Judita je mirno stala na mestu. Komaj je vedela, kaj se je bilo ž njo zgodilo. Ni odgovorila: z Bogom, saj še ni imela vere v Boga, tudi ni dejala: srečno. Sedla je na klop, podprla si z rokami glavo in se zamislila.

Prijateljstvo? Ali ne bo prazna beseda? Ali mu bo mogla verovati, ko ji bo govoril o Bogu, o neumrjčnosti duše, o večnosti? O, njemu bo verovala, saj je verovala sovražljivi mačehi, verovala mrtvi knjigi, zakaj bi njemu ne, ki ji hoče tako dobro? Čut hvaležnosti se ji je vzbudil v srcu, hvaležna bi rada bila za to srečo, a komu? Kdo ji je naklonil to prijateljstvo? Ozrla se je na nebo. Oh, ko bi tam gori, tam gori za nebesi res bival Bog, ko bi ji bil dal ta Bog v svoji ljubezni prijatelja, kako bi tudi njega rada imela . . .

Boga . . . Zakrila si je lice in zajokala in dolgo jokala; ali bolj od sreče ali nesreče, kdo ve?

(Dalje.)

Vzori in boji.

(Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.)

(Dalje.)

21. Dijaška kosarna. Dva žida. Drugošolec. Razna pota. „Hinavec!“

Koncem kimovca. (II. gimn. razred.)

Ljubi oče! Zopet novo stanovanje! Ko sem se vračal z velikih počitnic, nisem mislil, da mi bo treba iskati druge gospodinje. A ko pridem v lansko stanovanje, kako se začudim: čisto ptuji ljudje so prebivali notri. Vprašam, kje je ona stara žena, ki je lani dijake imela v tem stanovanju? Odgovoré mi, da je reva med po-

čitnicami obolela in se preselila v hiralnico sv. Jožefa v Kravji dolini in da je naročila, ako bo kak dijak po njej poprašal, naj ga pošljejo k njej v hiralnico. Šel sem naravnost gor, da bi zvedel, če res ne bode imela več dijakov v stanovanju. Prav dobro se ji je zdelo, da sem jo obiskal. Potožila mi je, da ji je dolgčas po dijakih, in kako hudo se ji godi, ker si ni mogla skoro nič prihraniti za bolezen. „Kje so pa gospodar?“ vprašal sem slednjič. „Izgubil se je, in ni ga več v mesto nazaj!“ Tako mi je odgovorila.

Prav žal mi je po lanskem stanovanju, po dobri gospodinji in po gluhem starčku — be-raču. Pa našel sem brzo nov „kvartir“. Sošolec Mlakar, doma tam od Radoljice, rekel mi je, da me njegova gospodinja vsprejme. Vêdel me je k njej, in zmenili smo se. Upam, da bodete tudi Vi, ljubi oče, zadovoljni s tem novim stanovanjem. V strelških ulicah je, blizu ljudske kuhinje. Prava dijaška kosarna je. Pri tleh so tri gospodinjje, pa vsaka ima svoje dijake; zgoraj pa stanuje hišna posestnica in pa moja go-spodinja. Hišne posestnice me je najbolj groza. Pijanka je. Ves ožgan obraz ima od žganja.

Kadar se pa napije, pa poje v sobi. O, kakšni glasovi so to: hripavi in cvileči kakor izanska kola. Pa kakšne ostudne pesmi poje: kar sram me je, poslušati jo. Dva sina je imela: jeden se je obesil, jeden je pa doma, tak pijanec, kakor mati. Večkrat sta pijana oba, in tedaj vpijeta, da je groza. Kar bojim se teh ljudi; nikdar še nisem pogledal v njih sobo. Naša gospodinja nas ima osem dijakov. Dva sta učiteljska pripravnika, oba se učita zadnje leto. Jeden je Kočevar, pa ima prav slovensko ime: Hostnik. Debel je in jako len. Ves dan bi ležal. Zmerom je dobre volje. Slovensko govori slabo,

Abrahamova daritev. (Slika Celestina Medoviča.)

pa se tudi neče učiti; na Slovence je hud. Kočevske pesmi bi nam zmerom pel, ako bi ga hoteli poslušati. Kar solze mu stopijo v oči, kadar poje neko kočevsko o vodi Rinži, ki menda teče skozi Kočevje. Srca je pa dobrega; tudi moli včasih. Da le ne bi tako kvantal!

Drugi učiteljski pripravnik je ves drugačen. Piše se Platnar. Gorenjec je. Z gospodinjo sta si v sorodu, mislim, da mu je teta. O, tega imam jako rad. Prêcej prvi dan sem ga rad imel. Velike postave je, pa nekoliko brade ima, malo govori, a poje tudi rad in na gosli zna lepo igrati, pa na kitaro. Včasih zapojemo katero narodno, n. pr. „Po jezeru“, ali pa „Otok bleški“, ali pa tisto:

En hribček bom kupil,
Bom trte sadil . . .

Ta mi je posebno všeč. Jaz pojem „naprej“, drugi druge glasove, Platnar bas in pa na kitaro spremlja. Oj, to je veselje!

Platnar je tudi v šoli jeden izmed najboljših. Pravil mi je, kakšne reči se učijo tam na „preparandiji“, n. pr. kako se otrokom dopové, katera črka je *i* ali *o* ali *u*; *u*, reče se, je kakor vile, če se jim ročnik odbije. Ali ste Vi, ljubi oče, tudi tako učili mene in druge? Nič se ne spominjam več, kako sem se naučil brati.

Poleg teh dveh pripravnikov pa so z menoj na stanovanju še trije gimnazijci, dva tretješolca in jeden drugošolec, oni Mlakar, kateri

mi je povedal za to stanovanje. Tretješolec Prosén je jako ubožen; oče je dacar in ima veliko družino. Zato je ubogi France Prosén ves sestradan. Zjutraj nima nič gorkega. Kadar mi zajutrkamo gorko kavo, vzame on knjige pa gre ven, v šolo, prej pa še v cerkev molit. Gospod Jeran mu dajejo nekaj malega na dan. Opoldne vzame prikuhe za tri solde in košček kruha za jeden sold, zvečer pa je zopet za tri solde, kar dobi. Prav smili se mi. Nič se mi ne zdi čudno, če se mu ne ljubi učiti. Pravi, da pojde tudi on za učitelja; grščina ga tare. Samo nagle jeze je in hitro zameri, če mu kdo kaj reče.

Druga dva tovariša sta pa oba trdnih kmetiških starišev sinova. Oba sta Gorenjca. Pa moj sošolec Mlakar ne vem če bo izdelal, že lani mu je predla v latinščini in matematiki. Pa on se tudi ne uči rad; v šoli se rad pretepa; takoj za res udari. Sošolci ga nimajo radi. Od mene prepisuje naloge. Profesor nemščine so to zapazili; pokarali so ga vpričo vseh. On pa je trdovratno tajil in se je celó surovo obnašal proti njim; gospod profesor so bili hudi in so ga zapisali v razredno knjigo ali, kakor rajši pravimo „klasenbuh“, nekateri pa „klobasenbuh“. Vsem se je grdo zdelo, da je tako razžalil gosoda profesorja, ker jih imamo radi in so dobri.

Janez Muzika se imenuje sedmi tovariš, ki prebiva z menoj v naši kosarni. Ne vem, ali bi ga imenoval študenta, ali ne; v orglarsko šolo hodi. Doma je z Dolenjskega, tam od Št. Ruperta nekje. Stariše ima še, a so ubožni. Gospod župnik ga podpirajo, da ima najpotrebnejši živež. Star je že precēj, več nego štiriindvajset let. Majhne postave je in čokat. Vesel je zmerom, kakor pristni Dolenjec. Najhujše je zanj to, da ima jako dober želodec in še boljši tek, jesti pa malo. Opoldne dobiva pri nekem peku hrano, zvečer pa kjer je, v ljudski kuhinji, ali pa v kakšni kuhinji, ki se imenuje „auskoch“. Tri leta se bo že potrpelo, pravi, potem dobim pa službo. Čudno je to, da ima tako slabo hrano, pa se vendar redi. Hlače mu zmerom pokajo, kakor se pripogne. Nad prsti se jezi, češ, da mu gospod F. očita nerodnost in okornost pri igranju. Ni čudno: do sedaj je imel v roki le vile in grablje, sedaj pa naj bi prsti urno skakali po klavirju. To nikakor ne gre. Vedno jih preteguje in póka ž njimi, da bi jih izuril. Sam ne vem, kako je to, da se piše „Muzika“, in da se peča z muziko. V začetku sem mislil, da so mu to ime nalašč zdéli. Midva sva prijatelja. Včasih mu kaj pomagam. Orglarsko šolo imajo v Alojzijevišču, pri tleh je soba, okna ima na vrt, vhod je pa poleg stranišča. V sobi so klopi, tabla in orgle.

Učenci imajo tako razdeljeno, da se vsak uči nekaj časa. Janez ima uro od 7—8 zvečer. Izprva si je sam gonil meh; pred dvema dnema je pa mene prosil, da bi mu ga hodil pritiskat. Rad sem mu ustregel. Sinoči sva že bila tam. Ko sva prišla v hišo, bilo je vse tiho. Po prstih sva šla v šolsko sobo. Jeden gospod so bili prišli gledat, pa nama niso nič rekli. — Janez Muzika ima dosti učenja; učiti se mora tudi liturgike, kakor jaz, ki jo imam v drugi šoli; gospod G. jih uče. Vrh tega se uči petja in note piše zmerom, dan za dnevom. Prav zaslužil si bo kruhek. Tako vidim, da se mora za vsak stan pripravljati z velikim trpljenjem, tudi za organista.

Še jednega fantka ima gospodinja na stanovanju; v prvi razred hodi. Gospodinja mu je teta. Tonček mu je ime. Prav umen je, še morda preveč. Ko so jedenkrat neki gospod vprašali, koliko je bogov, je odgovoril: „V vsaki hiši jeden“, namreč za mizo v kotu. Zato so rekli gospod: „Ta fant bo jedenkrat velik gospod ali pa velik malopridnež.“ Meni se zdi, da ga bo gospodinja preveč razvadila. Dečko nima matere, zato je zmerom pri teti.

S tem Vam pa nisem popisal še vseh stanovalcev v našem stanovanju. Vsak petek večer prideta namreč dva žida k nam ter ostajata soboto čez dan pri nas, soboto večer pa zopet gresta po kupčiji.

Z židi še nikdar nisem stanoval. Vi ne veste, ljubi oče, kako smrdita po česnu in čebuli. Pobožna sta pa bolj kakor marsikateri kristijan. Petek večer si nakupita vsega, česar potrebujeta za drugi dan. V soboto ne gresta nikamor; židje imajo ta dan za praznik. Ta dva ne delata nič v soboto, še kuhata si ne, ampak si vse v petek popoldne pripravita; najrajša imata, kakor vidim, ribe. V soboto tičita v sobi, neke debele bukve držita v rokah, pa žlobudrata skoraj ves dan iz njih. Menda molita iz sv. pisma po hebrejsko. Ko jih ni bilo doma, sem oni dan vzel v roke jedno tako knjigo, toda nobene črke nisem poznal, pa sem mislil, da znam že vse, če znam latinsko brati. O, kako rad bi znal brati hebrejsko! Nič me bolj ne peče, kakor če imam knjigo v roki, pa še mrvice ne razumem iz nje. Govorita pa žida nič ne z nami, samo z gospodinjo. Ležita pa kar na klopi pri peči. Nosove imata krive, kakor da bi bila iz dreva. Najbolj pa me jezi to, da v soboto večer, ko se mi kristijanje pripravljamo k prazniku, ta žida natovorita svoje škatlje čez ramo, pa gresta kupčevat. Če svojo soboto spoštujeta, naj pa tudi našo nedeljo. Nikoli nisem vesel, kadar prideta.

Sam ne vem, zakaj se je gospodinja pogodila ž njima za prenočišče? Najbrže iz gole

dobičkarije. Nikoli nima dosti denarja. Mlakar mi je pravil, da sta imela gospodar in gospodinja lepo posestvo na Gorenjskem, a gospodinja je bila zapravljivka, zapravila je vse, in tako sta prišla v Ljubljano živet. Gospodar je postrešček in sicer pri tistih, ki imajo višnjevo srajco vrh svoje obleke. Zjutraj zgodaj gre na trg stat in pozno zvečer pride domov ves truden, in če malo zaslužka prinese, zmerja ga gospodinja, češ: ne zaslužiš, da bi jedel. Gospodinja je trdega srca, zato nisem rad pri njej, pa jedno leto se bo že pretolklo.

V šoli pa, ljubi oče, je jako veselo. Drugošolec! Sedaj nismo več zadnji v gimnaziji. Lani sem moral knjige samo kupovati, letos sem jih pa že nekaj prodal, n. pr. katekizem, ki je samo za prvo šolo. V šoli nas je pa letos mnogo manj nego lani. Lani naš je bilo sedemdeset, letos nas je še petdeset. Če nas bodo tako reševali, ne vem, koliko jih bo v osmi šoli še ostalo na rešetju. Nekaj jih ponavlja prvo šolo, nekaj jih je šlo pa po raznih rokodelstvih. Dva lanska sošolca sem srečal te dni, jeden je mizarjski učenec, drugi čevljski. Prvi, piše se Stolček, se mi je veselo nasmehnil, ko sva se srečala.

„Zakaj pa ne hodiš več v gimnazijo?“ vprašal sem ga.

„Trojko sem dobil, saj veš“, odgovoril mi je, „in tako so oče rekli, da že dovolj znam za mizarja, in dali so me učiti mizarstva. Lani sem se učil, kako se *mensa, mensae* sklanja, letos pa se učim, kako se miza dela. Laže je vendar-le moje delo: miza ima samo štiri noge, tista neumna latinska *mensa* pa ima šest sklonov ali koliko. Ha, ha! Servus!“

Na glas se smejaje je odšel.

Čevljski učenec, Šilar se piše, me pa še pogledal ni, ko sva se srečala. Ves umazan po obrazu, golglav, s strganim predpasnikom in parom čevljev v roki, pa žvižgaje jo je mahal po ulicah. Mislil sem si: Prazen sod ima močan glas.

Gospode profesorje imamo iste, kakor lani, razven jednega, namreč za nemščino. Veliki so kakor Golijat, korake delajo pa kakor Homerovi junaki, o katerih smo se oni dan učili v zgodovini. Zeló dobrega srca so. Dijaki pravijo, da dadó vsakemu beraču najmanj po desetici, pa tudi več. In silno učeni so tudi, samo škoda, da slabo vidijo. Nekateri sošolci v zadnjih dveh klopeh so jim predvčeranjim napravili veliko jeze in tudi mene so spravili v zamero pri njih. Strašno me to peče. Moram Vam povedati. Pa to so večji del bolj gosposki, ki so to naredili. Na zidu visi precèj dolga palica, na katero obešamo zemljevide. Kaj si izmislijo? Palico postavijo v zadnjo klopo, nanjo pa obesijo najprej jedno suknjo, rokave pa natlačijo z dvema manjšima

suknjama, tako, da se je cela stvar videla kot možic; na vrh mu denejo pa še klobuk. Potem ga naslonijo na klopo, da se je zdelo, kakor da spi. Ko so gospod profesor vstopili, niso nič zapazili. Sedeli so za katedrom. A med uro so začeli sosodje onega možica cukati, sedaj jeden, sedaj drugi. Gospod profesor jezni vstanejo ter pridejo doli gledat. „Kaj imate tu?“ zagrmé po nemško. Potem pa nad možicem: „Sie, Sie, unverschämter Kerl . . . proč klobuk! Vstanite!“ A možic se ne gane, kar naprej spi. Jezni zgrabijo za klobuk in sedaj vidijo, da je bil le — možic. Preiskovali so, kdo je vse to naredil. Noben se ni hotel udati. Slednjič so vprašali, čegave so suknje. To so zvedeli. Vse tri, katerih so bile suknje, so hitro zapisali v razredno knjigo. Slednjič je prišlo vprašanje: „Čegav je klobuk?“ Vse je molčalo. Ponové vprašanje še jedenkrat. Tu se oglasi sošolec Drvar ter pové, da je — moj. Kar zagomezelo je po meni. Čisto nič nisem vedel, da so bili mojega deli na možica. Gospod profesor so me molčé pogledali, potem pa rekli: „Vi? Tako se držite kakor angel, v resnici pa ste hinavec!“ O, kakó me je zadela ta beseda, ljubi oče! Hinavec, hinavec! Onim niso rekli tako, samo meni . . . In ko nisem zaslužil! Kar solze so mi prišle v oči. Nikakega veselja nimam več do te ure; saj sem hinavec, hinavec!

O, ljubi oče, ljuba mati, dobro veste, da nisem bil doma nikdar hinavec, tudi sedaj nisem in ne bom nikdar. Sedaj še bolj črtim hinavstvo, ker so me ga obdolžili. Tožiti pa ne maram. Rajši nosim krivico. Da me le Vi nimate za hinavca in pa — Bog!

Z Bogom, ljubi stariši!

22. V šoli. Zgodovina. Prijam in Hektor. Efijaltes. Slovenščina — najljubši predmet. Dijaški list. Slovstveni poskusi.

. . . vinotoka . . .

Zeló me je potolažilo Vaše poslednje pismo, ljubi oče, v katerem mi naročate Vi in mati, naj si nikar preveč k srcu ne ženem onega očitanja gledé na hinavstvo, ker gospod profesor kmalu izprevidijo iz vsega vedenja, da nisem hinavec. Hvala Bogu, že sedaj so zopet prijazni z menoj! — A kaj naj Vam drugega sporočam iz šole? Letos se učimo liturgike o sveti maši, o mašni obleki i. dr. Oni teden so gospod Marn ravno razlagali, kaj pomenijo razne barve pri službi božji, namreč bela, rdeča, zelena, višnjeva in črna, ter so pri tem omenili, da rmena barva pomeni zavist; a sam ne vem, kaj me je motilo, da sem brž pogledal sošolca v drugi klopi za menoj, ki je ves bled in rmen. Toda takoj

so me posvarili, češ, da lahko nosi kdo rmeno zavist v srcu, lica ima pa rdeča. Bridko so me zadele te besede, ker sem mislil, da merijo name in da me imajo gospod Marn za nevoščljivca. Sedaj, upam, ne bom več kazal na druge.

Latinščino imajo gospod razrednik, kakor lani. Slovnica se mi zdi letos tako pusta in dolgočasna. Učimo se latinskih glagolov, kako imajo v perfektu in supinu.

Stokrat ponavljamo, da ima *caedo* v perfektu *cecidi* z dolgim *i*, *cado* pa tudi *cecidi*, a s kratkim *i*, pa vendar se še dobi kak sošolec, ki vse meša ter tvori perf. od *caedo cecidi* s kratkim *i*. Gospod razrednik kar poskočijo, tako jih zbôde taka napačna oblika. „Dvakrat tako dolg je *i* kakor *Vi*“, pravijo navadno ob taki priliki.

Jedenkrat sem se bil pa precěj vrezal v latinski uri. Imeli smo ločilni števec *singuli*, *-ae*, *-a*, kar se pravi: po jeden; vprašali so, kaj se pravi: po dva? Nobeden se ni oglasil. Tu vzdignem hitro jaz roko ter zavpijem: *binguli*. Vsa šola v smeh, gospod razrednik tudi. Reči bi bil moral: *bini*. Pa sem se imel za tako trdnega v latinščini! Sram me je bilo, da mi je kar kri udarila v glavo. Sedaj si že več ne upam tako hitro roke vzdigniti, ako ne vem natanko.

Iz naravoslovja se učimo letos o ribah. Prav pusta reč je. Doma sem poznal in lovil samo klêne in ščuke, tu pa moramo poznati toliko drugih rib, da se mi že kar v glavi meša od njih. Gospod profesor pa ob vsaki pristavijo, če je dobra za jed ali ne. Vsak petek jih vidimo za Ljubljano, kako kupujejo ribe. Samo to mi je bilo všeč, ko so nam pravili, kako modro je Bog ustvaril sleherno stvarco, in tako tudi ribo. Če se deček hoče naučiti plavati, vzame dva mehurja, ju zveže ter se vleže nanju, potem pa brca kakor hoče, potopi se ne. Ker pa morajo biti ribe vedno v vodi in si mehurjev same ne morejo kupiti, dal je vsaki po jednega Bog sam; nosi ga v sebi ter brez skrbi gre v najglobčjo vodo.

Najbolj pa sta mi izmed vseh predmetov všeč zgodovina in slovenščina. Zgodovino imamo trikrat na teden, seve, vse nemško. Knjigo je spisal Gindely. Učé nas gospod prof. Heinrich. Nekaj smo se učili o grških bogovih in boginjah, pa zdi se mi jako neumno. Ne vem, kako so mogli Grki verovati na take bogove? Vse so počeli: jedli in pili in nevoščljivi so bili drug drugemu in ljudem. Pač pa se mi zdi neizrečeno lepo, kar so nam pravili o trojanski vojski. Trojance imam mnogo rajši nego Grke, zlasti stari Prijam in njegov sin Hektor sta se mi tako priljubila, da se mi še sanja včasih o njiju. Ahil mi pa ni prav nič všeč.

Ubil je junaka Hektorja, mrtvo truplo privezal za svoj voz ter je vlekel v šotor. Kakšno srce je imel? Kar milo se mi je storilo, ko so pripovedovali o starčku Prijamu, kralju trojanskem, ki je po noči prišel v šotor k Ahilu prosit trupla Hektorjevega. Škoda, prav škoda se mi zdi, da je padla Troja. V peti šoli bomo čitali Homera, ki popisuje trojansko vojsko. Dve vrstici iz njega so nam povedali gospod profesor po nemško. Govorili so te besede tako lepo, da sem si nehoté mislil: kako lepo se morajo te besede glasiti šele v grščini. Vrstici pa se glasita tako-le:

Einst wird kommen der Tag, wo das heilige
Ilion hinsinkt,
Priamus selbst und das Volk des lanzenkun-
digen Königs.

Prav včeraj pa smo prišli do onih slavnih 300 Spartancev, ki so pod vodjem Leonido padli kakor levi v boju za domovino v soteski pri Termopilah. Pripovedovali so nam tako lepo, da sem se bil v duhu prestavil tja na grška tla v ono sotesko ter gledal, kako padajo ti junaki drug za drugim. Pač so zaslužili spominik, ki so jim ga napravili Grki, kakor smo čitali v Cvetniku, namreč bronastega leva z napisom:

Lakedemoncem naznani, popotnik, tu da le-
žimo
Mrtvi, ker velel tako je domovine ukaz.

A kdo je bil kriv vse te nesreče? Izdajalec Efijalt, ki je pokazal sovražnikom skrivno pot. Gospod profesor so nam rekli: Efijalt je bil ostuden človek. Veste, kako si boste zapomnili njegovo ime? Recite: E, Vieh altes — E, ti stara živina! To je njegovo ime. Izdajalci domovine se mi studijo nad vse, bolj kakor živina.

Kakor pa je pri zgodovini prijetno, vendar še rajši imam slovenščino. Učé nas tudi gospod Marn, kakor liturgiko. Janežičevo slovnico nam razlagajo in zahtevajo, da se je prav natanko učimo. Jaz se je učim zato tako rad, ker so gospod Marn rekli, da, kdor hoče dobro slovensko pisati, mora najprej slovnico dobro znati, in pa, ker ima take lepe narodne pregovore kot vzglede. Posebno sem vesel, kadar prinesó naloge nazaj; tedaj vselej izberó tistega, ki je nalogo naredil najbolje, da jo prebere na glas. V četrtek je tudi mene doletela ta sreča. Dali so nam bili za nalogo izrek Slomšekov:

Le trpljenje naših dni
Nam veselje posiadí.

Razkladal sem to resnico tako: Če dijak med letom trpi in se pošteno trudi, potem uživa pravo veselje na počitnicah; ako pa med letom neče trpeti, tudi konec leta veselja ne uživa.

Pa še to sem dostavil: če človek tukaj na zemlji trpi, veselil se bo tudi v nebesih.

Posebno to nam priporočajo, da pišimo krepko in kratko, brez nepotrebnega besedičenja, da ne bo pisava vodenična.

Sošolec Gruden je začel tudi sam nekaj spisovati. Včeraj mi je pokazal povest, katero je spisal. Naslov ji je: „Slaba tovarišija“. Prav lepo je pisano. Bregar pa je naredil pesemco na svoj rojstveni kraj. Samo prvo kitico mi je pokazal. Tako-le se začenja:

O ljubo moje domovje,
Obdaja te samo gorovje
In pa bodeče grmovje
In skalovje.

Tudi jaz sem poskušal narediti pesem na moj rojstveni kraj; samo šest vrstic sem naredil, naprej pa ne znam. Kaj pravite k tej pesmici? Ljubi oče, pišite mi, če Vam je všeč in pa, kako naj naprej delam.

Rojstni hiši.

Oj hišica bela,
Kjer mamica pela
Pri zibki je mi;
Ti dom si mi sreče,
Srce hrepeneče
Si k tebi želi.

Pesemce me zato tako veselé, ker se jih tudi za šolo učimo na pamet. Zadnjič smo se učili o ptici pivki. Prav lepa je. Kako lepó se že začenja:

Zemlje voda je vsplahnila,
V dve, tri morja se je zlila.
Gora vode ni dajala,
Grozna žeja je nastala.

Vse živali, vsi ljudje so vzdihovali. Bog pa jim je rekel, naj kopljejo globoko v zemljo, pa bodo prišli do vode. In res so kopali, še živali:

Krave, junci in pa voli
Zemljo so z rogovi boli.
Konj teptal je tak togotno,
Da vso polt imel je potno.

Samo ptica pivka ni hotela kopati, zato jo je Bog kaznoval, da sme jedino le dež piti, kolikor ga more uloviti v kljun.

Neki petošolec je začel izdajati dijaški list „Lipico“. Pisal je sam in hektografiral. Številka je stala 4 kr. Pri nas so ga mnogi kupili, jaz tudi. A škoda, izšla je samo prva številka. Gospod razrednik so ga zasačili pri mojem sošolcu, ko ga je čital v šoli. Naznanili so vse gospodu ravnatelju, in vse je padlo v vodo. List je bil prav zanimiv. Na prvi strani je bila

pesem, potem povest, dalje spis o slovanski vzajemnosti, nazadnje pa urednikova listnica. Pisatelju povesti se je pa ponesrečilo v začetku. V prvem stavku piše namreč: „Krasno jutro je bilo; nobenega oblaka ni bilo videti na nebu.“ Takoj drugi stavek pa se glasi: „Kar se izza temnega oblaka pokaže svetlo solnce ter razsveti zemljo.“

Ljubi oče! ne zamerite, da Vam pišem take čenčarije o pesmicah in o dijaškem listu; mene pa to zelo veseli, in pisatelji se mi zdé kakor neka vzvišena bitja. O, kako rad bi postal tudi jaz slovenski pisatelj! Ljubi oče! prosim Vas, pojasnite mi jedenkrat, česa in kako naj se učim, kaj naj berem, da postanem pisatelj.

Pozdravljam ljubo mater in Vas! Z Bogom!

23. Smrt sošolca in prijatelja Ivana Blažiča.

... grudna ...

Ljubi oče! Ker je le še dobrih štirinajst dnij do božiča, nisem Vam mislil prej nič pisati, toda zgodilo se je nekaj, kar Vam moram sporočiti. O velikih počitnicah sem Vam pravil, kako sva prijatelja z nekim Ivanom Blažičem. Lani v prvi šoli sva se prvič spoznala. Doma je z Dolenjskega, a v Ljubljani ima strica, ki skrbi zanj. Stric ga je dal v latinske šole. Med prvimi sicer ni bil gledé na spričevalo, takó srednje dobro se je učil, a bil je med prvimi gledé na svoje blago srcé. No, in Vi, ljubi oče, ste mi tolikrat rekli, da je lepo vedenje in dobro, čisto srce več vredno kakor pa velik talent. Blažič je bil v šoli tih in miren, da se skoro ni opazilo, je-li v šoli ali ga ni. Radi smo ga imeli vsi sošolci, in on tudi nas, a ne vem zakaj, mene je imel najrajši. Pred jednim mesecem je obolel in ni prišel več v šolo. Sporočil mi je po nekem dijaku, ki stanuje v isti hiši, naj ga pridem obiskat. Prišel sem. Stanoval je na Dunajski cesti, v veliki Medijatovi hiši. Našel sem ga v postelji. Težko je sopol.

„Kako, da si obolel?“ — vprašam.

„Zdravnik je bil tu in mi je povedal, da sem dobil bolezen zato, ker sem iz šole prehitro hodil in ker ust nisem imel zaprtih, kar je zlasti po zimi nevarno.“ Bil je bled kakor smrt, a vendar vedrega obličja. Izpraševal me je, kaj je v šoli novega, kaj smo vzeli na novo v latinščini, slovenščini in drugod. Upal je, da okreva, a zdravnik ni več upal. In res, danes so ga pokopali. Učenci nižjih razredov gimnazije so se vdeležili pogreba. A nekaj me je peklo ves čas pogreba: dijaki so se smejali in norčevali, nekateri so celó dostavljali: „Prav je storil, da je umrl, imamo vsaj prosto dve uri.“ Meni je pa za rajnim Ivanom takó hudó ...

Obljubil mi je, ko mi je zadnjikrat stisnil roko, da bo prosil zame na onem svetu, ako umrje. To me tolaži. Z Bogom!

24. Spričevalo. Prva instrukcija. Robinzonade. Družba Indijancev. Telovadba.

... svečana ...

Ljubi oče! Danes smo dobili spričevala za prvo polletje. Izdelal sem prav dobro. Med 53 učenci sem prvi. Če hočete, pošljem Vam spričevalo. Jaz pa nisem nič vesel. Ko so mi gospod razrednik dali spričevalo v roke, niso mi rekli nič, druge odličnjake pa so pohvalili. To mi je silno hudó; morda so kaj nevoljni name. In tudi zadnjič, ko so delili pridnim in ubožnim učencem razne stvari, kakor papir, svinčnike, zvezke in peresa, nisem dobil nič; in vendar Vi, ljubi oče, niste bogati, in težko me vzdržujete. Sam ne vem, kdaj sem se jim zameril. Komaj že čakam, ljubi oče, da bi si sam kaj zaslužil, da ne bi bilo treba Vam toliko trošiti zame. A drugošolcu še ne dadó instrukcij. Vendar Vam naznanjam veselo novico, da sem postal instruktor ali prav za prav korepetitor. Součencu Butalcu gre jako trdo v matematiki in latinščini. Naprosil me je, naj bi včasih malo skupaj ponavljala. Rad sem mu obljubil. Trikrat na teden se učiva v njegovem stanovanju. Stanuje pa na Starem trgu, pod streho neke stare hiše. Samo mater ima še. Živita v velikem uboštvu. Mati je „pedinarica“, kakor pravijo v Ljubljani ženskim, ki donašajo vodo, drva itd. Peči nimata. Silno je mrzlo v sobi. Sobe prav za prav niti nimata: z deskami je obit prostor, kjer bivata. A navzlic temu je Butalec jako dobre volje. Vsa njegova zunanja postava je smešna. Grbast je in majhen, noge ima pa tenke in precéj dolge. V šoli draži, kogar more, a le v šali. Zbadljiv ni. Pred jednim tednom sva začela; če bo izdelal, obljubila mi je mati jeden forint kot plačilo na koncu leta. To je moja prva instrukcija.

Te tri dni, kar imamo počitnic, hočem pridno čitati. „Vrtec“ sem prebral že skoro ves; Krištofa Šmida povesti so mi tudi že znane vse. Sedaj imam izposojeno „Hudo brezno“, katero je spisal Erjavec. Ravnam se po Vašem svetu, ker ste mi rekli, da naj posebno Erjavčeve spise prebiram. A kaj vse drugi beró v šoli! Neki sošolec sanjari o samem Robinzonu. Zmerom piše povesti, take, kakor je Robinzon. Sedaj ga vihar na morju trešči na ta otok, sedaj na oni. Srečo ima pa veliko; vselej mu valovi prinesó kak sodček iz kake potopljene ladje, in čudno! v sodčku je vedno kaj takega, kar on najrajši jé. Največkrat so rozine, s katerimi

se potresajo povitice, ali pa suhe smokve, ali mandole, ali pomaranče, ali rožiči.

Zopet drugi beró same indijanske povesti. Pet jih je združenih med seboj; vsak dá na mesec po desetico, in za ta denar kupujejo povesti o Indijancih. Povsod, kjer morejo, beró. Kupujejo jih pri Giontiniju. Ni je menda indijanske povesti, katere ne bi bili kupili in prebrali. In kakšni so, Vi si ne morete misliti, ljubi oče. Govoré o samih Indijancih. Imena so si dali taka, kakor jih imajo Indijanci. Jeden je „zischender Pfeil (sičoča pušica)“, drugi „schlanke Tanne (vitka jelka)“, tretji „schwarzer Bär (črni medved)“, četrti „rasselnde Schlange (rožljajoča kača)“, peti pa že ne vem, kakšno ime ima. Nam drugim sošolcem ne pravijo drugače kakor „bledoobrazarji“, ker se tudi v onih povestih Evropci zovejo vedno „Bleichgesichter“. Če hoče reči, da me bo udaril, pravi, da me bo „skalpiral“; mesto: počesal sem se, pravijo, „tetoviral sem se“. Govori se, da zbirajo tudi denar, da bi jo pobrisali čez „slano vodo“ ali „veliko lužo“, kakor pravijo morju, ter šli med Indijance za poglavarje. Tako se mi zdi, kakor da se jim nekoliko v glavi meša. V šoli očividno pešajo, posebno jeden, ki je to polletje padel radi samih indijanskih povestij. Jaz sem jedno samo prebral, pa ne tako po 25 vinarjev, s kako indijansko podobo na čelu, ampak daljšo, brez slike. „Der letzte Mohikaner“ ima napis. Ta povest je prav lepa. Dal mi jo je Matej Lončár, jeden izmed onih petih. Ta Lončár je najstrastnejši bralec. Postal je zaradi tega že kratkoviden. Pa to navado ima, da kadar čita, liže bonbone ali pa kandisov sladkor. Nekaj mora imeti v ustih. Matej je repetent; lani ni izdelal, četudi je dobre glave; posebno nemško zna dobro, ker vedno čita. Gospod razrednik nas velikrat svaré: „Nikar preveč čitati, zlasti ne samih povestij in še takó malovrednih! Taki ljudje niso za življenje rabni; taki postanejo sami fantasti, sanjači.“ Sanjač pa ne mara biti. Vi, ljubi oče, in mati, gotovo ne bi bili tega veseli.

Naposled Vam naznanjam, da drugo polletje ne bom več hodil k telovadbi. V spričevalu imam „nichtgenügend“. Pa sem znal skakati čez kozla in konja, toda gospod profesor so mi naredili jedenkrat veliko piko v svoj zapisnik. Stali smo vsi v jedni vrsti; okrog mene pa so govorili in se smejali, seveda jaz tudi nisem bil čisto nedolžen. Gospod profesor so pa kratkovidni, in ker niso videli nobenega natanko, zgrabili so kar jednega, in ta sem bil po nesreči jaz, pa so me počili po obrazu, da so se mi kar iskre ukresale. Zelo močno udarijo; saj se pa tudi govori, da mesó kar surovo jedó kakor divjaki, češ, da je bolj zdravo. Kaj ne, saj mi ne zamerite, če pustim telovadbo? Zdravi!

Kočevje.

(Spisal Viktor Steska.)

(Dalje.)

Herman II. je imel tri nam znane sinove. Ludovik je umrl okoli leta 1414., Herman je padel s konja in se ubil v najlepši dôbi okoli l. 1426. Ostal je le Friderik, kateremu je bil oče l. 1421. odločil v stolnico Krško in mu izročil Samobor, Kostanjevico, Novo mesto in podegovana ortenburška posestva na Dolenjskem, torej tudi Kočevje. Med l. 1422.—1425. je sezidal Friderik grad nad Kočevjem, po njem imenovani Friderikstein. Poročen¹⁾ je bil s Frankopansko-Krško-Modruško grofinjo Elizabeto, katero je zaradi ljubezni do lepe Veronike Deseniške, hčere ubogega hrvaškega plemiča, zadušil v postelji, kakor trdita celjska kronika in Enej Silvij. Pokopali so jo v celjskem samostanu. Ko se je tri leta pozneje Friderik poročil z Veroniko Deseniško, bil je sum še večji. Ta sum je navdal očeta Hermana s strašno jezo do Veronike. Začel jo je preganjati, češ, da je nejednakega rodú s Friderikom, dasi ni bilo tedaj nič nenavadnega, da bi kak grof vzel plemičko, toda Hermanu se je vendar prenizka zdela, vrhu tega jo je sin vzel, ne da bi očeta vprašal za svét. Friderik sam se je očetu in cesarju Sigismundu jako zameril s tem svojim korakom. Cesar Sigismund, njegov svak, ga pokliče na Ogersko in ga ujetega pošlje k očetu. Ta ga dá zvezati in v zaprtem vozu odpeljati na Ostrovico in zapreti v stolp. Pozneje ga odpeljejo proti Celju v grad, kjer ga je stražil vitez Jošt Helffenberg. Tu je moral odstopiti vse gradove, tudi Friderikstein, ki ga je šele sezidal. Oče je dal ta grad razrušiti. Veronika je bežala kot plaha žival in se skrivala po gozdih. Spremljevale so jo samo nekatere komornice. Pripoveduje se, da se je nekaj časa mudila v selu Kunčen v starološki župniji. Zidovje te hiše, ki je pred kratkim pogorela, stoji še in je kamenito. Herman II. je razposlal na vse strani ogleduhe. Prijatelji so ji svetovali, naj se skrije v neki stolp pri Ptuju, kjer so nesrečnico zasledili. Herman jo je dal odpeljati na Ostrovico in zapreti. Tu je dolgo stradala. Od todi so jo poklicali pred sodišče. Herman jo je tožil, da mu je sina očarala in da je hotela zastrupiti njega samega. Dokazati ji niso mogli ničesar.

¹⁾ Gledé na naslednje črtice iz zgodovine celjskih grofov omenjamo, da so bile poprej spisane, nego je naš list objavil popolno zgodovino celjskih grofov v lanskem letniku.

Uredn.

Dovolili so ji zagovornika, ki jo je dobro zagovarjal. Ker je Herman ni mogel ugonobiti s sodbo, hotel jo je končati drugače. Poslal jo je na Ostrovico, da bi ondi umrla gladú. Ker se pa to ni tako naglo zgodilo, kakor je želel, odposlal je dva viteza, ki sta jo utopila v kopeki pod Ostrovico. Pokopali so jo v Braslovčah. Friderik je zbolel žalosti. Oče ga nato oprosti in mu dá vse prejšnje gradove v oblast. S spremstvom se napoti v Radoljico, kjer ostane nekaj let. L. 1447. odrine proti Rimu neki po odvezo, ker je umoril svojo prvo ženo. Na poti ga ujame mejni grof Ferarski, goriški grof Henrik ga pa odkupi. Popravlil je nekaj gradov, zlasti Friderikstein ok. l. 1428., in prepeljal Veronikino truplo v kartuzijanski samostan v Jurkloštru. Enej Silvij pripoveduje, da je potem živel razuzdano do sive starosti. Ko mu je očital prijatelj grešno življenje in ga spomnil smrti, odgovoril mu je: Že izdavna sem mislil na smrt in si napravil sam nagrobnico:

Haec mihi porta ad inferos est,
Scio, quae reliqui: abundavi rebus omnibus:
Ex quibus nihil mecum fero, nisi quod bibi
Atque edi, quodque inexhausta
Cupiditas exhaustit.

Valvasor dobro pripominja, da bi se ta nagrobnica bolj pristojala psu ali, kakor je Aristotel o Sardanapalovi nagrobnici sodil, — volu. Vrnimo se nazaj k Hermanu II. Le-ta je umrl l. 1435. pri svojem cesarskem zetu v Požunu. Friderik II. je bil torej neomejeni gospodar obširne celjske grofije. Slavo njegove hiše je povzdignil cesar Sigismund, ko je poknežil njega in njegovega sina Ulrika in vse potomce v sijajnem zboru v Pragi leta 1435. Temu se je ustavil vojvoda Friderik, poznejši nemški cesar, češ, da mora on privoliti, ker imajo Celjani posestva v njegovih dednih deželah. Iz tega so nastali dolgi prepiri in naposled vojska, v kateri je Kranjska mnogo trpela. Prepričanje se je končal s pogodbo leta 1443., vsled katere sta ostala Celjana kneza in obljubila Habsburžanom nasledstvo, ako njiju rod izmrje, kakor je že Herman II. obljubil leta 1433. Dne 9. rožnika l. 1454. je umrl Friderik II., čegar imé je nosil grad nad Kočevjem. Še v 17. veku so v njem prebivali. Bil je močno zavetje kristijanom v turških bojih. Neverniki se ni nikdar lotil na strmeh skalovju stoječega gradú. Valvasor pri-

poveduje, da je silil oskrbnik na praznik svetega Hermagora in Fortunata (takrat še zapovedan) l. 1672. nekega zidarja, naj ta dan dela. Ko potlej pogleda skozi okno, zadene ga strela za kazen. L. 1791. so prenesli z gradú oltar in zvon v mesto, kjer so si bili sezidali Turjačani že poprej novo veliko grajščino.

Že v tem času je bilo Kočevsko razdeljeno v tri dele: v gorenji, dolnji in reški urad. Podložniki gorenjega in dolnjega urada so morali voziti žito grajščakom v Trst, na Vinico in Reko. V urbariju l. 1574. se tudi bere, da so imeli reški (Rieg) podložniki iz davna pravico pravde reševati. To mesto se glasi: „Župani (Suppleute) v reškem uradu imajo deželno sodstvo (Landrecht), katero se vrši vsako leto nekaj dnij po sv. Martinu, in sicer še dvakrat na leto ob ugodnem času.“ Župani so sodili v onih pravadah, kjer se je šlo za dedščine in pogodbe podložnikov.

Ulrik II. je zavladal po smrti svojega očeta v ogromni knežiji. Bil je brezobziren, predrzen in pohoten. Zaplel se je v mnoge nevarne načrte, dokler ga ni Hunijadova stranka zavratno napala in posekala l. 1456. v Belemgradu. Z Ulrikom je umrl zadnji Celján, in nastalo je vprašanje, kdo je dedič. Da so se marsikateremu velikašu sline cedile po teh ogromnih posestvih, vidimo iz tega, da se je 24 knezov in grofov potegovalo zanje, med njimi tudi Ladislav in cesar Friderik III. Cesar se je skliceval na pogodbi iz l. 1433. in 1443., vsled katerih pripade imetje Celjanov v nemškem cesarstvu Habsburžanom. Ladislav se je poganjal kot najbližji sorodnik za vsa posestva. L. 1457. so razsodniki v Gradcu prisodili cesarju celjsko zapuščino. Mirú pa ni bilo, dokler ni cesar z obljubami, darili in z drugimi sredstvi, posebno z zastavljenimi gradovi pridobil grofov záse. Pravda je bila končana, ko je cesar Jana Vitovca, celjskega voja, povzdignil v grofa Zagorskega in bana Hrvaškega, ko je Ladislav isto leto umrl, in ko je cesar Ulrikovi vdovi obljubil letnih 2000 gld.

L. 1457. so se poklonili Ribničanje prostovoljno cesarju. Za Kočevce ne vemo nič trdnega; res pa je, da so od te dôbe bili ti sosedje vedno ločeni. Isto leto je menda cesar že zastavil Kočevje, zakaj l. 1466. je imel celjski vicedom, Laški župnik Friderik Absprecher med drugimi v najemu urade Gorenje, Dolenje Kočevsko in reški urad.

V tej dôbi so se naselili Turki v Evropo. L. 1453. je padel Carigrad. Kmalu potem je pridrl ta sovrag krščanskega imena na Kranjsko. Že l. 1469. je udrl Baj-beg na Kranjsko in odposlal oddelek svojih čet v Kočevje, katero je požgal s soslednimi vasmí, pomoril ljudi ali jih odpeljal. Da bi si ljudje pomagali proti podob-

nim upadom, preselili so se od dotedanjih bivališč na levem bregu Rinže, kjer je sedaj pokopališče, na desno obrežje Rinže, ki je s svojim ovinkom delala varno zavetje. Nekoliko so pa še prekopali, da je bilo dovolj utrjeno. Za zid jim je poslal Viljem Turjaški 175 gld. podpore, in kranjski vicedom Jurij Rajnar 1470. l. 200 mark vinarjev. L. 1471. je v Gradcu petek po veliki noči Friderik III. kočevskemu trgu podelil mestne pravice, kakoršne je imelo Novo mesto. Te pravice so: meščanje smejo voliti sodnika in svetovalce, smejo imeti lastno sodišče, imajo pravico trgovati in kupčevati, imajo prosto cestnino in ribištvo, pašo in drva in zastopnika v deželnem zboru. Dovolil jim je štiri sejme in sicer na kvatrnó nedeljo v postu, na praznik sv. Filipa in Jakopa, sv. Jerneja in sv. Andreja; premestil je tudi dva sejma, ki sta bila preje pri cerkvi sv. Rešnjega Telesa. Poklonil jim je ličen mestni grb: na višnjevem ščitu je s plotom pregrajena hiša, pred vrati stoji sv. Jernej, v desnici ima odprto knjigo, z levo pa drži širok nož. Meščanje so dobili tudi nov pečat s svetim Jernejem pred hišo in z besedami: Sigillum civitatis in Kotschew 1471. Ta pečat je srebrn. Mestna barva je belo-modra. Novi meščani so si volili sodnika in utrjevali mesto.

Turki so vedno pritiskali. Od l. 1469—1491 so bili na Kranjskem nič manj nego 22 krat. Težko so torej meščanje zmagovali bremena, zlasti so zaostajali davki. To cesarju ni bilo všeč. L. 1478 piše iz Gradca jako osorno sodniku in svetovalcem: „Ljubi zvesti! Večkrat smo vam že pisali in ukazali, da plačate dolžne letošnje davke v znesku 1700 gld. zvestemu našemu kapitanu v Trstu. Toda imenovani kapitan poroča, da mu doslej ne samo niste nič plačali, ampak da ste celó zasramovali naše pismo in smešili, kar nam ni prav nič všeč. Zatorej vam priporočamo stvar in terjamo, da nemudoma pošljete dolg imenovanemu Ravbarju. Ako tega ne storite in se bode te posmehovali našemu pismu, treba vam bo sodišče v Kočevju odvzeti in drugemu podeliti, ki bo v vašo škodo skrbel, da se omenjenemu Ravbarju poplača zaostali dolg.“ Sodnik dolga ni izplačal, zato je bil odstavljen in neki Piers je za letnih 32 ogerskih zlatov prevzel vodstvo. Davki so tedaj redno dohajali, vsaj pritožbe so umolknile. Cesar je vso stvar kmalu pozabil in skrbel kakor preje za mesto. Ko se je namreč l. 1478. Janez Frankopan bližal mestu, ukazal je cesar brzo kranjskemu vicedomu Gasparju Hawspeku, naj pošlje potrebnega streliva za mestno obrambo.

Turki niso prizanesli novemu mestu. Z l. 1471., ko se je pridrvil Izak paša s 15.000 možmi pri Vinici na Kranjsko, videli so Kočevci neljubega gosta. Koliko je Kočevcem ško-

doval, ne vemo, zadostuj, če omenjamo, da je pogorelo tedaj na Kranjskem 40 cerkvá, 5 trgov in 200 vasij. L. 1476. so se vrnilo Turki na svoji poti ob Kočevju domov. Dne 26. kimovca istega leta je drl oddelek turških vpadnikov mimo Kočevja čez Ribnico na Notranjsko in se vrnil šele v listopadu. L. 1480. je bil nov napad. Najhujšim napadom pa prištevamo naval iz l. 1491. Ne-

in krog njega zid, pozneje mesto stolpa tudi cerkev. Načeloval je taborom župnik ali kak plemič, mladi junaki pa so se borili. Taki tabori so bili na Kočevskem Friderikstein, Stari Log, Mozelj, Koprivnik, Borovec, Gotenica in Osilnica. V to dōbo spadajo tudi turški kresovi. Na Kočevskem so se pričeli na Spahi, širili so se pa čez Zdihovo, Friderikstein, sveto Ano pri Ribnici itd. proti Ljubljani.

L. 1492. ukaže cesar vsem okoličanom na dve milj, naj gredó meščanom pomagat s krampi, motikami, lopatami in sekirami, češ, da dežela in ljudje ne bodo škode trpeli in da bodo imeli v sili vsaj kako začetje; kdor pa ne pride, bode zarubljen. Omenjenega leta je radi velike izgube dovolil cesar Kočevcem, da smejo z živino, s platnom in z drugimi izdelki kupčevati po Hrvaškem in drugodi. To pravico sta jim potrdila l. 1571. nadvojvoda Karol in l. 1596. Ferdinand II.

Mesto je takrat živelo najbolj ob kupčiji, zakaj obrt se ni bil v njem nikdar razcvel. Cesta je vodila od Vinice čez Stari trg pri Poljanah, Knežjo Lipo, Katzendorf, Zwischlern v Kočevje in dalje čez Ribnico v Trst; od Kostéla se je pa šlo čez Črni Potok k mestu. Prva cesta je bila zelo znana; po drugi so najbrže tovorili samó sol. Da je bil promet živahen, potrjujejo pritožbe trgovcev pri cesarju, češ, da je ta cesta odklonila trgovino iz Ljubljane v Kočevje, zato je ukazal leta 1496. cesar to cesto zapreti.

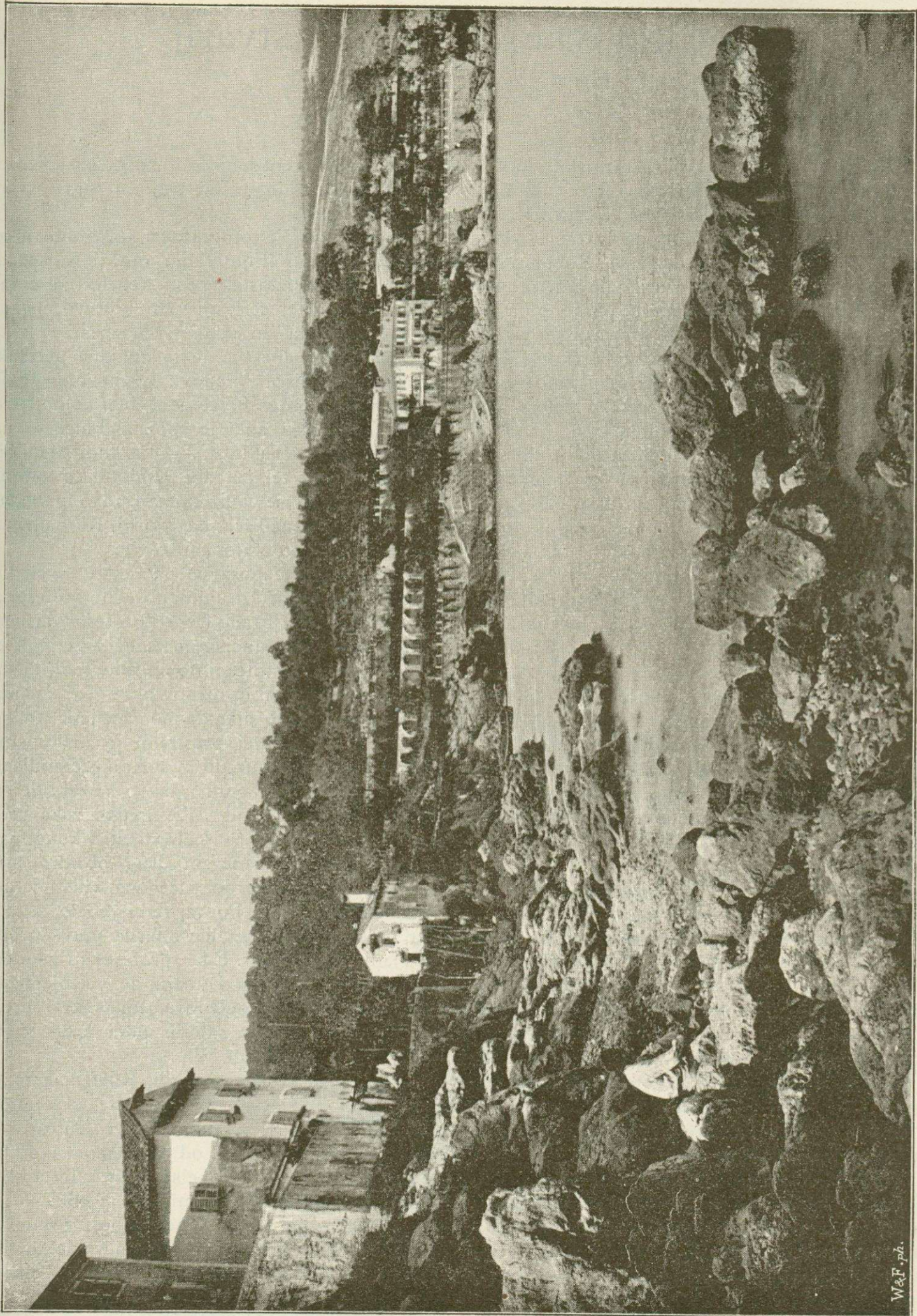
Mnogo sveta je bilo takrat neobdelanega. Polje je rodilo pšenico in proso. Svet je bil skalovit in malo ploden. Pridni ljudje so se živili tudi s prejo in drvarjenjem. Opomoči si mesto vendar ni moglo posebno, ker so se turški napadi vrstili prepogostoma. Na Kranjskem so bili ti gostje leta 1493., 1497. in 1511. Tej nadlogi so sledile druge: potresi, lakota in kuga. L. 1493. je bila huda lakota

v ribniškem okraju, drugo leto črvi, leta 1503. zopet lakota po vsej deželi, da kmetje niso mogli desetine plačati. Leta 1504. je bila zima mila, pomlad pa mrzla, ki je ugonobila setev. L. 1510. je bila kuga in slaba letina. L. 1511. pa je bil tak potres, da so se porušili mnogi gradovi in mnoga mesta. Potresu sta sledili lakota in kuga. Dne 15. velikega travna l. 1515. je Kočevje pogorelo do tal. (Dalje.)

Ženin in nevesta s Krka.

nadoma je prihrumel Turek 29. kimovca v Metliko, drl skozi Novo mesto in namerjal iti proti Celju. Sava in Krka sta bili pa narasli in mu branili prehod. Zató se je obrnil proti Suhi Krajini, Ribnici in Kočevju, požigajoč, ljudi loveč in s seboj goneč. Vsa okrajina je bila puščava. Žetev je bila končana, naposled je vse uničil požar. V tisti žalostni dōbi so nastali tabori. Zidali so v vasi na varnem kraju stolp

W&F. ph.

Obrežje pri Volovskem. (A. Beer.)

Fotografovanje nevidnih stvari.

(Spisal prof. dr. Simon Šubic.)

(Konec.)

Med prvimi posnemovalci in pristaši, kateri poskušajo in razkazujejo Röntgenovo fotografovanje, je Zastrowitz, prof. zdravništva v Berlinu. Pred zbranim društvom za notranje zdravilstvo je razkazoval in razlagal Röntgenove slike neke roke ter je opozarjal na imenitnost te iznajdbe za zdravilstvo sploh, posebno pa za ranocelstvo. Okoli kazalca in prstanca sta visela dva prstana v podobi črnih kolobarčkov. Med prsti in med koščicami je bilo prazno; nobene mesene odeje ni bilo videti. Videlo se je, kakor da visita prstana v zraku.

V pričo te fotografije je Zastrowitz zdravnik opomnil, kako imenitna je ta iznajdba za ranocelnika. Če bi si kdo zlomil roko, pa bi mu otekla, da bi ranocelnik ne mogel otipati dosti natanko, kako je zlomljena in, ali je treba odstraniti kakšno koščeno skrlavko ali ne, naj ranocelnik fotografuje roko, kjer je zlomljena; fotografija mu postavi pred oči v oteklini zakopano nevidno kost; tako bo videl, kaj ima storiti.

Ranocelnik, katerega pokliče kdo, da mu pride celit prestreljeno nogo, mora po navadni poti s kakim kovinskim orodjem, z grezilom, recimo z nožem ali s šilom, vbosti do kosti in okoli in okoli rane pretipati, kar dela strašne bolečine. Vsega tega mučenja odslej ne bo treba onemu ranocelniku, ki ima pripravo za katodno fotografovanje.

Če ranocelnik doslej ni potipaval, stiskal in gnetel boleče rane na vse strani in do kosti, ni bil v svesti, ali jo sme obvezati; zakaj le zadrževal bi celjenje in sila škodoval bolniku, ko bi ostal v rani odkrušen košček ali druga, po naključju vanjo porinjena vnanja stvar. Pri takih ostankih se rana ne celi, temveč gnoji se ter nastaja dolgo trpljenje s silnimi bolečinami.

Kolikor je pripuščala ta mala pëd časa od iznajdbe do sedaj, prepričali so se zdravniki, da se s pomočjo Röntgenovega fotografovanja odpravi večina takih težav.

Na Dunaju je prof. Mosetig poskušal to iznajdbo na več bolnikih, izmed katerih si izvolimo dva za vzgled. Fotografoval je roko moža, ranjeno z revolverjem ali samokresom. Fotografška slika, katero je izdelal, bila je tako izvrstna, da se je natanko videlo do kosti ter mu je slika odkrila notranjo rano; na prvi pogled je zagledal v mišicah visečo svinčenko. Tedaj ni bilo treba nobenega mučenja ne s

tipanjem, ne s prebadanjem do kosti, zakaj zvedel je, kako se z najmanjšim trudom spravi svinčenka iz telesa.

Prof. Mosetig je fotografoval tudi bolno nogo mladega dekleta. Fotografija mu je pokazala pokvaro, nekak izrastek kosti, ter mu je z natančno sliko dala celó spoznati bolezen, na kateri boleha noga. In tako jo zna celiti.

Že v prvem mesecu je ta iznajdba potrkala na vrata vseučilišča v Padovi. Ondu je profesor Vincentini fotografoval neki ženi bolno roko in po fotografski sliki je spoznal bolezen, na kateri boleha ročna kost. — Pa tudi Madjarji niso zaprli vrat tej iznadbi; vsaj toliko sporočajo časniki, da se v fizikalnem zavodu budapeštanskega vseučilišča bavi prof. Klupathy z Röntgenovim fotografovanjem

Najimenitnejše poskuse pa delajo sedaj na Dunaju, in sicer med drugimi posebno profesorja Exner in Eder. Franc Exner, profesor na fizikalnem inštitutu dunajskega vseučilišča, je pred kratkim razkazoval nekaj novih fotografij, ki sta jih izdelala on sam in njegov brat. Kaj znamenita in poučljiva je slika davno zaceljene strelne rane na roki. Pri tej prestrelbi je malomarni ranocelnik preslabo uredil in staknil prelomljene kosti: tedaj kaže fotografija, da so se zarastle na pošev, in to prihaja od slabe uredbe, zakaj prelomljena oddelka bi se imela stikati s koncema, pa se le postrani zadevata drug ob drugega. Zatorej je pa roka grdo zaceljena. videti je ob prelombi vsa grbava. Poprej se ni vedelo, zakaj; sedaj je pa nova fotografija odkrila pravi vzrok.

Vladni svëtnik dr. Eder, profesor in voditelj na fotografski šoli na Dunaju, je v svojem zavodu poslušalcem in ogledovalcem postavil pred oči dvoje fotografij, katerih prva kaže sliko roke, druga sliko noge.¹⁾

Ogledovalci so kar osupnili. Kostenjak roke je bil vpodobljen tako natanko, da so se posamezni črni koščeni udje (prve, pozitivne slike) prstov ločili drug od drugega, kakor bi jih držala narazen široka belkasta črta. In ta belkasta vez med posameznimi udi je slika kit, s katerimi so udje zvezani med seboj. Pri mladini so te vezi še tako mehke in rahle, da jih katodni žarki lahko prodirajo z meseno odejo vred; zato se pokažejo te vezi v drugi (negativni) fotografni sliki počrnjene. Kostni so pa

¹⁾ O tem poskusu smo že govorili. Naši dve sliki na str. 156 in 157 sta posneti po Ederjevih slikah.

že pri mladini toliko strjene in odrevenele, da jih prodere le kaj malega te svetlobe; torej kaže prva slika kosti v temni barvi.

Kdor Ederjeve (pozitivne) slike pogleda natanko, zagleda tudi nekaj meglene ovojja okoli kostenjaka. In ta megleni ovoj je slika mesenega ovojja roke, katera spričuje, da tudi polt in žile prodirajoči svetlobi ukradejo nekaj žarkov.

Slično kakor roka se je fotografovala tudi noga. Slika je kazala štiri gladke koščice, mazinec pa je imel končni ud nekaj upognjen. Na prstu pred mazincem je imel koščeni ud neki izrastek, kateri je tako natanko naslikan, da vaje zdravnik kar spozna njegovo naravo ter vé, kaj je storiti z njim.

In to je gledé na zdravilstvo posebno imenitno, da Röntgenovo fotografovanje slika obrise tako zvesto in natanko, da zvedeni zdravnik na prvi pogled hitro spozna, kaj je pravilnega na udih, kaj pa popačenega in pokvarjenega, in da celó spozná, kakšna bolezen povzročuje ono pokvaro notranjega, sicer nevidnega telesa.

Tedaj je po vsi resnici in pravici nova umetnost: fotografovanje nevidnih stvari.

Pavlu Czermaku, profesorju na vseučilišču v Gradcu, se je med prvimi posrečilo, da je pokazal najrahljše učinke te svetlobe. Izdelal je fotografijo svoje roke z večjim uspehom, kakor morebiti vsi drugi posnemalci Röntgena, vsaj natančneje, kakor doslej vsi drugi Avstrijci. V Avstriji se dosedaj z njim ne more izkušati drug kakor prof. Pfaundler v Gradcu in profesor Eder na Dunaju.¹⁾

Kako globoko v nevidni prostor notranjega telesa, recimo v prsi, bode segla ta fotografija, da spravi na dan in postavi pred naše oči podobe globoko pod poltjo skritih notranjih organov, n. pr. srca, pluč in jeter, kdo more to presoditi že danes! Toliko je pa prof. Pfaundler v Gradcu pokazal s svojo fotografijo žabe, da slikajoča moč Röntgenove svetlobe prešinja žabje telo s tako silo, da naslika natančno podobo žabjega srca. In slika žabe in njenega osrčja ni slabejša, nego Pfaundlerjeva fotografija roke²⁾ mladega dekleta.

Žaba je mehkih prs, rahla je vsa njena odeja notranjih udov, zatorej je prodrila katodna svetloba njeno oprsje, prišla je natančna podoba na dan. Ali bo tudi pri človeškem oprsju kdaj to možno, ne vemo še danes.

¹⁾ Gospod pisatelj je poslal uredništvu jako dobro pozitivno sliko Czermakovo. A ker smo bili dali v delo že dunajski sliki, ni nam kazalo rabiti še Czermakove. Uredn.

²⁾ Ta slika se mu je tako posrečila, da je odkril z njo kite, med katerimi tiči konec odlomljene šivanke, ki si ga je dekletko zadržalo, pa ga ni bilo najti in spraviti iz roke.

Francozi, ki so večinoma sedaj v dobrih, sedaj v slabih stvaréh prvi, že odpirajo s to najdbo vrata do drugih skrivnostij. Njihov list: „L' Illustration“ sporoča: „Nekdo naših domačih preiskovalcev pravi, da ‚fluorescira‘ roka, katero zadevajo Röntgenovi žarki ter jo presevajo, in sicer s tako silo, da rahločutno oko spozna na drobno vse posameznosti njene organske skladbe.“ S tem, pravi „L' Illustration“, bila bi dosežena prozornost temnih stvari, jednako kakor bi podelila ta svetloba očesu moč, prodirajočo v notranjščino teles. — Taka sprejemljivost očesa izvira, kakor smo sodili doslej, iz razdraženja živčevja, slično, kakor pri hipnotikih, kateri zagledajo skozi stene podobe svoje domišljije.

Vsak dan prinese kaj novega v tej stroki.

Prof. E. Goldstein, ki se že več let peča s preiskovanjem katodne svetlobe, je v vojni akademiji na Dunaju razlagal Röntgenovo iznajdbo in lastne poskuse vpričo udov nemške družbe „prijateljev fotografije“.

Röntgen dvomi, rekel je, da bi bili njegovi X žarki ravno tisti, kakor katodni žarki; trdi pa le, da izvirajo iz katodnih, in sicer ondu, kjer katodna svetloba z največjo močjo bije ob notranjo steno cevi. Zatorej jih imenuje neznane ali X žarke, ker po njegovi izkušnji nimajo s katodnimi enakih lastnostij. Magnet odriva katodno svetlobo, X žarkov pa ne. A Goldstein je umetno razcepil katodne žarke na dvoje. Vtaknil je namreč v Crookesovo cev tanko, drobno-luknjičasto kovinsko sitce, postavil sitce počez, zaprl z njim žarkom pot ter jih primoral stopati skozi sitčne luknjice. Nekaj svetlobe je prodrlo skozi sitce, nekaj ne; na ta način je bila razcepljena na dvoje. Kar je šlo skozi, tista je ohranila svojo zelenkasto barvo; kar je pa sitce ni pustilo skozi, dobila je nekako višnjevo barvo. In ko se je tema raznobarvenima skupinama približal z magnetom, odbijal in nagibal je magnet zelenkasto svetlobo; bližna vijoličasta svetloba se pa ni zmenila zanj.

Na ta način je Goldstein popolnil Röntgenove izkušnje in našel še več znamenitega. Napeljal je ravnočrtne žarke te in one katode navskriž. Kjer so se imeli žarki zadevati drug ob drugega, ondu so se odbivali med seboj in s tem so povzročevali ob zadevališču ali borišču prekrasne podobe, sestavljene iz svetlozelenih zvezdic in drobno spletenih mrežic.

Kaj imenitno v teh žarkih je nadalje to, da se širijo črtno, da se nič ne lomijo, nič ne odsevajo in upogibajo. Senca, ki jo dela solnčna svetloba, izgublja se po krajéh polagoma kakor bi se razpršila; senca, ki jo delajo katodni žarki, je ostra in določna ob krajéh. In zaradi te lastnosti je mogoče fotografovati s katodnimi žarki;

zakaj tu fotografujemo le sence, ne pa podob, kakor s podnevno svetlobo; torej bi bila slika razmazana ob stranéh, ako bi senca ob krajih pojemala.

Solnčna in podnevna svetloba se zadeva ob prah in druge stvari, ki so v zraku, in se ob njih razpršuje na vse strani; zato pa tudi razsvetljuje vsako stvar ne samo od jedne, ampak od več strani. Nova svetloba pa razsvetljuje samo od tiste strani, od katere izvira; ob drugih stranéh se dela seveda senca.

Kako vse drugačen bi se nam videl svet, ko bi svetila samo nova svetloba!

To si lahko vsakdo misli sam, ako se nekoliko potrudi. Že o električni luči pravijo, da dela hude sence: kaj pa šele nova svetloba! Luna, ki nam sveti, ne s svojo, ampak z odbito solnčno svetlobo, izginila bi z neba in ž njo vred drugi planeti in sploh vse temne stvari, katere nam kaže odsev. Ozračje bi se pa lesketalo od Goldsteinovih zvezdic. Ali bi nas krasota teh svetlih zvezdic in mrežic odškodovala za izgubljeno krasoto solnčnega sija —, ne vem.

Še do drugih stvari nas vodi Röntgenova iznajdba. V Parizu je vzbudila spomin umrlega Burdina, nekdanjega uda francoske akademije. Ta je bil ponudil tri tisoč frankov darila oni osebi, katera bo čitala brez pomoči kako zaprto ali skrito pisavo, ki je toliko odmaknjena od osebe, da je ne more čitati s prostim očesom.

Leta 1837., ko se je šopiril med ljudstvom mesmerizem s svojim tajnostnim uganjanjem, z zdravljenjem in bistrovidstvom, v tisti dōbi je prevzela francoska akademija in razpisala Burdinovo zastavico — v javno znamenje, da tedaj ni odrekla priznanja mesmerizmu.

Od tiste dōbe so se nekateri lotili, da bi rešili težavno nalogo in si prisvojili razpisano nagrado. A doslej vse zastonj. Med drugimi je zdravnik Pigreaire pripeljal iz Montepelliera mlado dekle, katero je doma čitalo pisavo z zavezanimi očmi. Ko pa je imela poskusiti čitanje v Parizu, vnel se je prepir med akademiki zaradi njene svilnate preveze očij, češ, da taka zaveza ne zadostuje Burdinovi nalogi. In konec tega pričkanja je bil, da dekletu še poskusiti niso dovolili.

Pozneje je neki magnetizovalec — beseda je po Mesmerjevem zmislu — Teste po imenu, predstavil akademiji svojo bistrovidno somnambulo ali bolehajočo žensko, katera v bdečem stanju spi in se ne zaveda tega sveta. Zdravnik je trdil, da njegova bolnica čita pismo, ako je tudi zaprto v neprozornem zaboju. A poskus z njeno umetnostjo in bistrovidnostjo je izpodletel popolnoma.

Tedaj se zastavica ni rešila, in ponujeno darilo še sedaj čaka srečnejšega rešitelja te težke naloge.

Burdin ni doživel, da bi kdo dognal ta problem, dasi ni dolgo, odkar je umrl; doživel pa je, da se je prerodil razvpiti mesmerizem, kateri se šopiri dandanes v novodōbni obleki hipnotizma. Ne dolgo pred svojo smrtjo je Burdin ponovil svojo zastavico s ponujenim darilom vred. Ta ponudba se je razglasila leta 1893. v Parizu (*Annales des sciences publiques*).

Röntgenova iznajdba pa, tako sodijo v Parizu, odpira vrata k rešitvi te zastavice. Naj se napravi, tako pravijo, pisava s kovinskimi črkami in pred pogledom naj se zakrije z desko ali dene v neprozoren leseni zaboj. Tedaj bo Röntgenova umetnost fotografovala pisavo in rešila staro uganko.

Težka je Burdinova zastavica, a vsa ta težava ni besedice vredna v primeri s pretegnjenim problemom tiste dame, ki je pred svojo smrtjo izročila francoski akademiji vso svojo bogato dedščino, namenjeno za darilo onemu učenjaku, ki bi našel kako sredstvo za občevanje s prebivalci lune ali drugih nebeških svetov.

Kakor smo že omenili, nova svetloba ne odseva in se ne lomi. Kako odseva solnčna svetloba, to vidiš v vodi ali v zrcalu; kako se lomi, to vidiš, ako deneš ravno palico pošev v vodo. Prav iz tega pa se vidi, da za fotografovanje z novo svetlobo ne moremo rabiti navadnih fotografskih aparatov z lečami, marveč fotografovati se dadó samo sence ali obrisi.

Ta lastnost je Röntgena navdala z mislijo, da žarki te svetlobe nimajo tistega valovanja, kakor navadna svetloba, t. j. transverzalno tresenje ali nihanje sem in tje, navpik na svoj tir, ampak da se razširja migljaje poleg svojega tiru, ali z longitudinalnim pomikanjem, t. j. naprej in nazaj, kakoršno opazuje fizik pri dotenju.

Počezno ali transverzalno gibanje vidiš, ako udariš napeto vrv na jednom koncu; podolžno ali longitudinalno pa tedaj, ako vržeš kamen v vodo.

Doslej so vsi poskuševalci in preiskovalci svetlobe nahajali samo transverzalno gibanje. S tem pa ni rečeno, da bi se ne moglo razširjati tudi longitudinalno valovje, kakor misli Röntgen. Ako se ta misel potrdi po izkušnjah, potem bomo zopet za stopinjo globlje poznavali prirodo.

Tako odpira nova svetloba nova pota, odpira vrata novemu preiskovanju in spoznavanju; morebiti odkrije nove temelje vednostnega napredovanja. Nikar ne oporekajte, češ, kako bi

Röntgenova iznajdba privêdla toliko važnega na dan, saj sama ni drugega kakor srečno naključje! Bodi, da je Röntgen po naključju zadel na te razmere v prirodi: a za nas ni toliko važno,

kako se je stvar odkrila, marveč, kaj se je razkrilo. Tudi pri drugih iznajdbah in izumitvah je največkrat pomagala sreča. Bog daj, da bi nam sreča še za naprej bila na strani!

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige Slovenske Matice za 1. 1895.

Letopis Slovenske Matice za leto 1895.

Uredil Anton Bartel. Založila in izdala Slovenska Matica. V Ljubljani. Natisnila „Narodna Tiskarna.“ 1895. Cena 1 gld. 20 kr. — Letošnji 386 strani obsegajoči Letopis objavlja pet znanstvenih razprav: L. Pintar: Slovarski in besedoslovni paberki. (1—52.) Leto za letom prinaša v zadnji dôbi M. Letopis zbirke slovstvenega gradiva. Pletteršnikov slovar pa je dal povod, da se bodo odslej še pridneje nabirale in objavljale besede, ki se v slovarju ne nahajajo ali vsaj ne v istem pomenu, kakor jih rabi narod. Prof. Pintar ne navaja samo besed, ampak jih tudi razlaga, kar je pri mnogih besedah zeló zanimivo, n. pr. *glena, golce, kerljež* itd. Pri nekaterih bi se utegnila pridati prava domovina, n. pr. *brižen* iz *briga* (laška b. = skrb). Ni-li primorski *bugariti* izvajati iz *bocca* (l. usta)? Gospod profesor sodi, da je *žugati* iz *suchen*. Kaj, ko bi bilo iz *sagen*? Kočevarji izgovarjajo *sagen* kakor *žugen*, od tod slov. *žugniti* v pomenu: *črhiniti*. *Naresti za narediti* govore tudi v Ljubljani. Hvalno nam je omenjati jezik pisateljev, kažoč, da profesor ni le nabiral besed, ampak, da jih vé tudi uporabljati.

Jurij Lenkovič. Sp. Ivan Steklasa. (Str. 53 do 145.) V petih oddelkih nam riše življenje tega bojaželnega voja in sicer tako, da se junak le tu in tam prikaže iz vojnega ozadja. Temeljito nas gospod pisatelj seznanja z vojskami proti Turkom. Sedaj nas vodi na Ogersko, sedaj zopet v Vojno Krajino. Zmaga pri Sisku l. 1593. ni dosti koristila Slovencem, zakaj sovražnik ni miroval, zmagalci pa niso izkoristili zmage radi nesloge in slabe oskrbe. Turki so se polastili Siska zopet čez nekaj mesecev. L. 1594. se pokaže Jurij Lenkovič junaka. Spremljajoč nadvojvodo Maksimilijana do Petrinje, si prisvoji trdnjavi Hrastovico in Goró. Kmalu potem se poloti Kostajnice, napade Bihač, polasti se ga oprezno, premaga posadko in reši 1200 kristijanov. S tem činom ohrabri stiskane kristijane. Škoda, da je dobila Lenkovičeva sreča l. 1596. pri Klisu znamenit „excipe“ (izjemo). Spomina vredno je tudi, da je Lenkovič pripeljal l. 1597. in 1598. iz Like na posestvo Zrinjskega in Frankopana in čez Kolpo v Marindol in na Bojance Vlahe. Za njih pravice se je bojeval vse življenje. Žalostno

vlogo so igrali Benečani, ki so se zvezali s Turki in se bojevali proti Vlahom. V tej pravdi je nasilne smrti umrl celó kranjski vicedom Rabata. Lenkovič je bil tudi deželni glavar kranjski, ki si je pridobil poleg Tomaža Hrena največ zaslug, da je protestantom v Ljubljani in po vsej deželi odzvonilo. Umrl je leta 1601. in je bil pokopan pri sv. Jakopu v Ljubljani.

Razprava, pojasnjujoča nam kos najslavnejše zgodovine slovenskih dežel, je prav živahno pisana.

Ustanovitev narodne šole na Slovenskem. Po arhivnih virih spisal Jož. Apih. (Str. 146 do 233). Lani pričeto razpravo pisatelj letos nadaljuje, opisujoč zgodovino narodne šole na Primorskem, kjer je deloval s silovito eneržijo grof Torres, poročevalec goriške komisije, ki je, žal, menil, da je glavni smoter narodne šole ponemčevanje. Na Štajerskem je prišla reforma v tir leta 1774. Mnogo zaslug so si pridobili minoriti. Dalj časa je trajal tudi boj za slovenski katekizem. Na Koroškem so bili, kakor povsodi, v denarnih zadregah. Te zadržge so rodile večkrat hudo nasprotje med cerkveno in svetno oblastjo.

Kar je pričela Marija Terezija, nadaljeval je njen sin Jožef II., zahtevajoč brezpogojno gospodstvo države na šolskem polju, katero je mati na videz vsaj še prepuščala cerkvenim organom. Jožef je tudi uvêdel šolski patronat, ki je moral skrbeti za šolo in učitelja. V tej dôbi si je pridobil za avstrijsko šolstvo nevenljivih zaslug naš rojak Jožef Špendov, stolni kanonik dunajski in od leta 1788. vrhovni šolski nadzornik nižeavstrijski in kot tak svetovalec vladni v vseh šolskih stvaréh. L. 1805. je sodeloval tudi pri reformi, ki je ustanovila zboljšano, še sedaj veljavno osnovo. Mnogo je bilo tožb proti narodni šoli, in še te so se množile. Mnogokateri njen prijatelj se je streznil. Žrtve so bile mnogim neznosne. Odkar so izgubili redovniki toliko starodavnih samostanov, padlo je število dijakov višjih šol kar mahoma, zamrlo je zanimanje za učiteljski stan še bolj. Ne smemo se čuditi, če so ljudje sčasoma očitali jožefinizmu, da, hoteč biti pravičen vsem državljanom, dela krivico katoliškemu čustvu, da je versko in katoliško narodno šolo pretvoril v medversko ali brezversko.

O malih učiteljskih plačah je bila splošna pritožba, vendar se nam zdi, da so bili takrat učitelji bolje plačani, nego li dandanašnji. Če je imel učitelj 130 ali 150 gld. letnih dohodkov, živel je

dobro, zakaj takrat je stal denar skoro desetkrat več. Tedaj si kupil za 1 sold štiri jajca, kokoš za $4\frac{1}{2}$ solda. Tesar je služil na dan $12\frac{3}{4}$ kr. Kako je pa sedaj? Letnih 400 ali 500 gld. ne dosega plačila prvih časov.

Spis je pisan vrlo objektivno in je za našo kulturno zgodovino jako važen.

Drobiž iz starejše književnosti slovenske. Spisal dr. Vatroslav Oblak. (234—246.) — Konec 16. veka ni tudi konec slovenske protestantske književnosti. Životarila je v oddaljeni kanalski dolini med slovenskimi protestanti podklosterske okolice južne Koroške. Skrivaj so prepisavali stare protestantske knjige in leta 1788. celó izdali knjigo. Ta knjiga se imenuje: Kristianske bukvice itd., ki so precèj natančen ponatisek Dalmatinovega, l. 1584. izdanega molitvenika. Knjigi, ki jo opisuje dr. V. Oblak, je privezanih 14 starih listov, obsegajočih 13 cerkvenih pesmij. Te so prepisane iz stare protestantske pesmarice, katero je izdal Dalmatin leta 1584. Jezik je silno izpremenjen po ljudski govorici podklosterskega okraja. — Dalje nas seznanja dr. V. Oblak z „Agendo“ l. 1585., ki je jako redka knjiga. Znani izvod je last prof. I. Milčetića v Varaždinu. L. 1585. je zagledal beli dan tudi: „Ta kratki wirtemberski catechismus“ itd. neznanega izdajatelja.

Neizdana Vodnikova pesem. Priobčil dr. K. Štrekelj. (247—250.)

V rokopisu Vodnikovih pesmij se nahajajoči list hrani pesem, ki se tu prvič priobčuje.

Od 251—283 str. objavlja R. Perušek: Bibliografijo slovensko za leto 1894., neutrudni tajnik Evgen Lah pa opisuje (284—318) tretje desetletje „Sl. Mat.“ in njeno delovanje za l. 1895. Iz računskega poročila je zvedeti, da je imela „Slovenska Matica“ konec l. 1894. imovine 58.006 gld. razven ustanov. Končujmo s tajnikovimi besedami (306): „Dragi čitatelj, preverjen bodi, da vse kroge, ki v Matici in zunaj Matice delujejo za Matico, navdaja zavest, da delujejo za dobro stvar, kateri Bog daj obilo zaželenega uspeha, ki bodi v še večji meri viden koncem 4. desetletja Matičinega. Dotlej pa Matici vsako leto še več marljivih sotrudnikov, vplivnih prijateljev in vstrajnih društvenikov!“

V. S.

Hrvaška književnost.

Knjige „Matice Hrvatske“ za l. 1895.

Naše nebo. Crtice iz astronomije. Napisao Oton Kučera. Sa 142 slike u tekstu i četiri priloga. Nagradjeno iz zaklada grofa Iv. Nep. Draškovića za godinu 1894. Vel. 8°. Str. 430. Cena 2 gld. 40 kr. — „M. Hrv.“ je izdala v svoji „Poučni knjižnici“ že lepo vrsto poljudno-poučnih knjig, katere so po obliki in većinomna tudi po vsebini res znamenita dela. V marsikaterem oziru nas je vzlasti letošnja knjiga „Naše nebo“ zadovoljila ne-

navadno. Kaj bi govoril o tem, kako lepa in veličastna veda je astronomija! Tudi potrebna je vsakemu količkaj omikanemu človeku. Vsakdo vé, da se celó ljudstvo po svoje bavi s spoznavanjem neba, in zaradi tega imajo n. pr. Slovenci lepo vrsto narodnih imen za posamezna ozvezdja, n. pr. veliki in mali voz, gostosevci, Jakopova palica itd. In rečemo lahko, da je gospod pisatelj zares pregledno, umevno in vseskozi zanimivo obdelal svojo tvarino. Posebno mične so semtertje vpletene zgodovinske črtice, recimo o velikih novejših odkritjih in velikih zvezdoslovcih, ali opisi raznih nebesnih teles, ali potrebnih orodij, ali velikih zvezdarn, n. pr. Lickove zvezdarne na Mount Hamiltonu v Ameriki. Take stvari jako poživljajo razkladanje kakor tudi dobro izbrane slike in dragocene priloge. Red, po katerem je razvrščena tvarina, je jako primeren za navadnega bralca. Posebno lepo nas uči knjiga istinito poznavati nebo, zato opisuje nebo prav umevno ob dveh različnih letnih časih.

V nekaterih kočljivih zgodovinskih vprašanjih se giblje gospod pisatelj še precèj umno. Dobro bi bilo pokazati še določneje, za kaj se je šlo v Galilejevih homatijah, kar seveda umeva najbolje bogoslovec ali zgodovinar. No, priznavamo pa dobro voljo in resnicoljubnost pisateljevo.

Po naši sodbi je knjiga „Naše nebo“ v mnogem oziru izvrstna poučna knjiga, in upati je, da bo širila zvezdoznanstvo pri Hrvatih. Želeli bi samo še, da bi se bilo prilično poudarjalo to, kako jasno kaže uprav zvezdoslovje začetnika vsega vesoljnega gibanja, ki je Bog stvarnik. Fr. L.

Slavenske knjižnice III. knjiga prinaša za l. 1895 dve povesti ruskega pisatelja Ignatija Nikolajeviča Potápenka: „Generalova kći“ in „Seoski roman.“ — Potápenko sam (pravi se v predgovoru) sodi prvo povest za svoje najbolje delo. Ravno tako se druga šteje med jako dobre spise. In res: pisani sta obe povesti krasno. Črtani so značaji oseb zanimivo — poln humorja in dovtipov je pisatelj —, tako da človek nehoté bere povesti do konca. In prelagatelj je prelagal tako, kakor da je pisal izvorno hrvaško. Jezik lep, umljiv, vabljev. In vendar! Ko sem bil prebral „Generalovo kći“, nisem bil zadovoljen — da, bil sem užaljen. Zakaj? Naj kratko povem vsebino: Marija Vladimirovna je bila hči voditelja „agenture južnega zavarovalnega društva“. Živel je mladostna leta do dobro dvajsetega v razkošju in veselju. Potratnost roditeljev ji je dovoljevala vse, česar si želi srce. Nekega jutra se je slišal strel v hiši: Oče se je ustrelil, sedeč v naslonjaču. Zapravil je bil vse imetje, tudi hčerino doto; papirji so bili vsi v neredu, manjkalo je društvu več stotisočev. Treba je bilo kako živeti. Z materjo gre v neko vas za učiteljico. Ne zmení se za nobenega človeka, z materjo ravna surovo, z otroki brezsrčno. Slučajno — ali bolje po služabnici Hivriji — dobi dnevnik prejšnje učiteljice,

Klavdije Antonovne. Ta je bila generalova hči. Pustila je vse: očeta generala, mesto, veselice, ter odšla v vas kot učiteljica, da koristi ljudem, vzgaja otroke. Vse jo je ljubilo, bila je pravi angel — vsem vse. Vse prigovarjanje očetovo, da bi jo pripravil nazaj, bilo je zastonj. Začela je hirati in umrla je za sušico v najlepši dōbi. Grob njen je pričal, kako jo je ljubilo ljudstvo.

Beroč ta dnevnik se je sprijaznila Marija Vladimirova s svojo prednico, katero je poprej neznano črtila, ker je vedno slišala hvalo o njej. Hotela je njej postati podobna: otrokom je začela biti prijazna, a ti so se je bali. Občevala je z ljudmi; hotela celó sama pomagati ubožcem. Obišče jedenkrat z zvesto služkinjo revno družino. Nesnaga v hiši, siromaštvo in nezdrav zrak stori, da izgubi pogum. Čuti, da ne more biti ljudem, kar je hotela. Med tem, ko se mati veseli in obiskuje imovitejše ljudi v vasi, hiti ona o polnoči na grob generalove hčere, vzemši s seboj samokres, s katerim si je njen oče vzela življenje. — „Ni vjere, ni ljubavi, ni zlobe, ni mržnje, ni sučuti. Zaista ona je več mrtva i preostaje joj samo, da ovrši formalnost.“ In zvrši formalnost: ustrelji se. Mati

in druga družba prihité h grobu, . . . nikdo ni branil jej, da lije solze in da se žalosti, „jer su svi mislili, da je to nešta naravno, da mati izgubi kćer“. — Taka, v tem zmyslu je povest. Ali more oblažiti res koga ta nesrečni konec? Ali ni misliti, da se je tako moralo zgoditi in da se mora kakemu drugemu zgoditi ravno tako? Koliko pač lahko škoduje tako lepo, vabljivo pisana knjiga — ta pesimizem, ta nihilizem!

„Seoski roman.“ Klasično risana vsaka oseba v njem — bodi „popadija“ ali „otac Makarij“, ali slikar Fjedjenjka, najbolje junak sam: Panas. Ali žal, tudi v tem delu je nekaj, kar človeka tlači, nezadovoljuje. Mogoče, da se je tako zgodilo, pa: ali se je moralo tako vse zgoditi? Ali se res v celi povesti ni mogla dobiti niti jedna oseba, ki bi ob dejanju blažila sebe in blažila i bralca? Panas postane tat, požigalec, prešeštnik, njegova mati pijanka in še huje; najvzlednejša žena v vasi, ko moža ni doma, nezvesta ter si konča življenje v valovih itd. Škoda, da tudi ta „selski roman“ ob vseh vrlinah, s katerimi je pisan, tako neprijetno vznemirja bralčevo srce. Knjiga ima 343 str. in stane 1 gld. M. B.

Razne stvari.

Iz belokranjskega besednega zaklada.

(Priobčil I. Šašelj.)

(Dalje.)

doróčen, *adj.*, priročén, n. pr. konj.
dosvétiti se, spomniti se.
dótlek, *adv.*, dotle.
dráčiti, vlačiti; komaj se drači.
drájsan, **drman** in **dúdan**, a, m., vsa ta tri imena rabijo za novo istrijsko vino v zaničljivem pomenu.
drápan, a, m., raztrganec.
drápiti, udariti.
dremávina, e, f., dremota.
drésen, a, m., preslica, der Schachtelhalm, equisetum arvense.
drgétati, drdrati, ratschen.
drgetec, a, m, drdra, die Thurmratsche.
dríščati, driskati, das Abweichen haben.
drobnetíja, e, f., drobnjad.
drobúcen, *adj.*, droben.
drugódaj, *adv.*, drugje.
drum, a, m., pot, der Ausweg; voda je dobila drum in prošla.
drveník, a, m., tnaló.
drvlje, a, n. *coll.*, drevje.
držal, a, m., držaj.
duplák, a, m., das Dopelliter.
dupláuka, e, f., die Gartenrose.
dúplik, *indecl.*, dvojen.
dúsati, suvati.
dúsniti, suniti.
dužélnik, a, m., = deževnik, močerad.
dvójénice, *pl. f.*, palici, ki se skupaj zvezeta in rabita pri tkanju.
fatláti, tudi tafláti, nerazumljivo govoriti.
fláza, e, f., gruda, gleba, die Erdscholle.

frndati, kaj hitro delati, n. pr. presti.
fučkétati, po malem fučkati (žvižgati).
fútlavec, a, m., udeb.
gádnica, e, f., ti gádnica! pravijo hudobni ženski.
gáljuf, a, m., goljuf.
glavobólka, e, f., teloh, die schwarze Niesswurz, helléborus niger.
glíbok, *adj.*, globok.
glibína, e, f., globina.
gnjáča, e, f., človeku, ki se je preveč najel, da ne more dihati, pravijo: ti gnjača, ti!
gnjáviti, dolgo zvečiti.
gódin, a, m., dež (v otročjem govoru).
godíniti se, na dež se pripravljati.
godínjak, a, m., veter, ki prinese godin (dež).
golóbača, e, f., goba, katere barva je podobna golobu.
goméljica, e, f., gomilica, matricaria chamomilla.
gónčín, a, m., gonjáč, der Treiber.
goskán, a, m., gosjak, der Gänserich
grajen, *adj.*, grajen kolec = za grajo.
grčiti se, zvijati se, kriviti se; žebelj se grči.
grehóvati, grešiti.
grehóvit, *adj.*, grešen, sündhaft.
grizávina, e, f., grizenje, das Beissen.
grljan, a, m., 1) jabolko v grlu, der Kehlkopf, 2) der Flaschenhals.
grljav, *adj.*, škripav, knarrig.
grmlje, a, n. *coll.*, grmovje.
grócelj, a, m., prav belo proso.
gruhóvina, e, f., mehék kamen, ki se drobi = groh, gruh *Pl.*
grozdje mravinčje, n., gomulica, der Mauerpfeffer, sedum acre.
gúreša, e, f., tudi gúrež, a, m., len in počasen človek.
habdóvina, e, f., sambucus ebulus.
hábrica, e, f., fabrika, rabi v pomenu „dnina“,
habrikár, a, m., dninar.

hahúljati, slabeti, pešati.

hajdosévec, a, m., kresnica, der Junikäfer, rhizotrogus solstitialis; ime je dobil od todi, ker se prikaže takrat, ko je treba ajdo sejati.

hajdúčina, e, f., hajduk.

Sv. Jožef. (K. Müller.)

halamígati, kaj hitro in hlastno delati, n. pr. jesti, hoditi; halamíga kaj vuk. Od tega je „halamíga“, e, f., neroden, hamlast človek. Prim. „falamigati“ v L. 893, str. 9)

hárpav, adj., hrapav, rauh.

hécati, jecati.

híljada, e, f., tisoč.

hínje, a, n., ivje, der Rauhreif.

hít, a, m., die Eile.

hitróba, e, f., hitrost.

hóklica, e, f., (Preloka), mala sekirica, kateri pravijo v Adlešičih „nážek“.

hránati, hraniti.

hreniti, n. pr. meso, v hren pomakati.

hrhnéti, hrhnjáti, grunzen.

hrípiti, rdeti. Pl. ima rípiti.

hripótav, adj., hripav.

hripóten, adj., hripav.

hrkelj, a, m., = rkelj.

hrskec, a, m., hrustavka (črešnja), die Knorpelkirsche.

hrščávec, a, m., krhelj, der Kehlkopf.

húbati se, jeziti se. Prim. L. 1893, str. 13 in „hujevati“ v L. 1892, str. 14.

ilováč, a, m., ilovica.

izbetéžati, oboleti.

izbréjati se; krava se izbreja, kadar izvrže, da ni več breja.

izdábat, izdolbati.

izgóniti, uganiti.

izkápača, e, f., izkopač, der Misthaken.

izkolek, a, m., oni košček lesa na rovašu, ki se odkoli (odreže) in na katerem je na polu zaznamovana zarez. Dobi ga dolžnik.

izlátati se, latje dobiti. Proso se izlata.

iznebáviti se, iznebiti se. Pl. ima iznebavljati se.

iznéškati se, izločiti, ausbauchen. Les se izneška.

iznóžiti se; detelja se iznoži, ko po prvi košnji požene več izrastkov iz korenine (nože).

izpédnjiti, s pednjem zmeriti.

izpogúniti, uganiti, pogoditi.

izprókšiti se, prokšen (izbirčen) postati.

izpróustiti, izpregovoriti.

izrubenéti se, ruben (puhel) postati.

izverúgati se, ausbauchen.

izvišati se; vino se izviša, ako ni dobro zatreto. Erjavec piše isti izraz v L. 1879, stran 139 „izvéšiti se“ in g. Barle v L. 1893, str. 13 „izviščati se“. Prim. „vrisk“ v L. 1880, str. 209.

izváditi, „ven vzeti“, herausnehmen; zob izvaditi.

izzráčati, pojemati; zaklana žival izzrača.

jáblan, a, m., die Pyramidenpappel, populus pyramidalis.

jabúčine, pl. f., posušeno jabolčno sadje.

jač, a, m., jakost.

jáglen, adj., prosen; jaglena kaša = prosena.

jágriš, a, m., nezrelo in trdo grozdje, ki se ne dá stolči in sprešati. Prim. Pl. ágres in egriš.

jagúlec, a, m., jaglec, primula acaulis.

jáklo, a, n., jakost; trta je pokla (počila) od jákla. (Dalje.)

Bodočnost slovenskega naroda.

(Dalje.)

Ne samo, da bi se dal ta namen dosežati, marveč izvestno bi ga Slovenci dosegli, ko bi vedé in hoté delovali zanj.

Splošna višja izobrazba napreduje stalno pri Slovencih. Res je, da naletimo še semtertje na koga, ki ne zna čitati ali pisati, toda vsakdo se sramuje te nevednosti in jo obžaluje, češ, ob času moje mladosti ni bilo pri nas šole in zato se nisem naučil. Smemo se pa trdno nadejati, da za 10 ali 20 let bo le težko najti takega Slovenca, ki bi ne znal čitati. Tudi opažamo sploh, da se stariši dobro trudijo z naukom svojih otrok. Le uboštvo je tu pa tam krivo, da pridržujejo otroke preveč doma, kadar bi jih morali pošiljati v šolo.

Da pri nas ravno splošna izobrazba veselo in uspešno napreduje, to nam priča najbolj naša družba sv. Mohorja. Ta družba zanaša in bo zanašala med narod toliko omike, da se Slovenec ž njenimi pomočki lahko do dobra izobrazí. Dejal bi, da imamo velikansko narodno šolo, ki ima čim dalje več učencev.

Pa ne samo splošna izobrazba se nam obeta, ampak tudi strokovnjaška pri posameznih Slovencih. Žal, da so nas naše žalostne razmere pritiskale tako, da je le malokateri želel povzdigniti se do višje stopinje. Ako doseže Slovenec mesto srednješolskega profesorja, duhovnika, zdravnika, sodnika, pa se mu to zdi že jako veliko. Okrajni glavar — to je že nenavadna čast za Slovenca. Tega nismo krivi sami; saj vemo, da si Slovenci ne režemo sami kruha. Vendar, ko bi se slovenski uradniki z znanjem in sposobnostjo odlikovali mnogo pred onimi, ki se odlikujejo jedino le s kakim podedovanim plemenitim imenom, potem bi jih nobena uprava ne mogla odrivati od boljših služeb. Saj ni treba vsakaterega, ki želi povspeti se do kake boljše službe, takoj zapisati med premetene sebičneže, ki hočejo samo plezati višje in višje. Ali naj ostanejo Slovenci samo kancelijski sluge vse žive dni le zato, da jim ne bo mogel nihče očitati sebičnega prizadevanja? Kdo sme pač neugodno soditi dobrega, vestnega in vnetega uradnika, ki ima vrh tega še obilno družino, ako se izkuša po pošteni poti povzdigniti višje? Zato se mi zdi jako napačno in pogubno ravnanje nekaterih domačinov, ki izkušajo pritisniti pečat zaničevanja na svojega brata, ki se trudi biti kaj več kakor množica. Ako drevo Slovenstva vedno le obrezujete in obrezujete, kaj bodele vzgojili kakor le pritlikavce? Seveda nespособnežem in bahačem na boljših sedežih zaničevanje in pomilovanje, ne pa možem, ki so vredni časti in sreče! Kopitar je bil učenjak, kateremu je bila veda gotovo dražja kakor

častno mesto. Vendar izraža v svojem življenjepisu (pri Miklošiču) veselje nad svojo službo in zadovoljnost s tem, da ni bil postal duhovnik, češ, kot duhovnik bi bil postal k večjemu škof, a dvorni knjižničar, to je tudi nekaj!

Znanstvo in umetnost imata pri vseh omikanih narodih občno čast in veljavo. Največja sreča pri obeh je ta, da za nju ni treba plemenitega imena in naslova, pač pa duševnih zmožnostij. Zgodovina ved in umetnostij nam pravi, da so velikani na tem polju bili večinoma nizkih stanov. Prav tako niso samo veliki narodi zmožni duševnega delovanja, ampak tudi majhni. Nekdaj je bila Italija razcepljena v mnogo državic ali kneževin, a vede in umetnosti so v njih cvetle: delovali so veliki slikarji, in stavbarji so gradili ogromne cerkve in palače. Dandanes je Italija jedina, hoče biti celó velevlast: toda niti tega ne more ohraniti, kar so storili prejšnji veki, kaj šele, da bi stvarjala kaj novega? Zakaj ne bi torej naš narodič vzbujal in gojil svojih zmožnostij, katerih ima tako obilo? To je očitno — in vsakdo, ki ima opraviti z mladino, mora pritrditi —, da so naši ljudje v obče dobro nardarjeni. Bister razum, dober spomin, gibčnost v govorjenju, lahek in ob jednem bogat jezik — te darove prejema Slovenec po svojem rojstvu. In ta glavnicca naj bi se umno pomnožila in nam prinašala obilne obresti. Možje, ki se pečajo z vedo, naj bi se dvignili do vrhunca vede, in umetniki naj bi se potrudili za to, da so pravi umetniki, ne pa samo za silo.

Skoro najugodnejše za tako delovanje našega naroda je pa hrepenenje našega kmečkega ljudstva po višji izobrazbi svojih sinov. Kolikor krajev na Kranjskem poznam, povsodi sem našel celó pri ubožnih ljudéh to močno željo, da bi vsaj jeden domačih sinov šel v višje šole. Kakor si naš kmet želi, da bi imel dobrega naslednika, tako in še bolj si želi, da bi dal jednega sina „študirati“ in bi „imel gospoda“. Res je sicer, da nameni v tej želji niso vselej vzorni in vzroki ne vselej znanstveni ali umetnostni. Mnogi stariši si želé, da bi jim sin kdaj pomagal na stara leta, drugi hrepené po nekaki imenitosti, tretji ljubijo svoje sinove toliko, da jim ne želé jednako trde usode, kakor jo uživajo sami. Toda več je takih slovenskih starišev, ki želé iz odkritosrčne pobožnosti dati svojega sina cerkvi, ali iz prave navdušenosti domovini. Kako spoštuje naš kmet učenost in kako rad posluša modre nauke, ako mu jih podajemo v pripravnih oblikah! Da bi naši dijaki le ohranili onega duha, ki so se ga navzeli doma, brez dvoma bi postali še več, kakor od njih pričakujejo domačini.

(Dalje)

Zahvala dobrotnikom Marijanišča.

Poleg lani omenjenih darov za deški sirotinski zavod Marijanišče naznanjamo še te-le:

Gosp. Franč. Šušteršič, župnik v Jolietu v Ameriki	gld.	4.82
„ Al. Kummer, župnik, zbirka	„	5.—
„ Franč. Krumpetar, kapelan	„	5.—
„ Fel. Knižek, kapelan	„	—80
„ Neimenovanec	„	4.25
„ Al. Puc, župnik	„	5.80
„ Franč. Buh, generalni vikar in urednik „Amerik. Slov.“ v Toweru	„	95.—
„ Fr. Buh in Vit. Hribar (Ohio v Ameriki)	„	21.27
„ Franč. Pokorn, kurat	„	5.—
„ Lambert Einspieler, kanonik	„	20.—
„ Simon Žužek, župnik	„	10.—
„ Jos. Zelnik, župnik	„	3.80
„ Štef. Rojnik, uradnik v Gradcu	„	1.—
„ Neimenovan dobrotnik	„	10.—
„ Rajko Logar, kapelan	„	2.10
„ Mih. Trček, župnik	„	10.—
„ Ivan Vrhovnik, župnik	„	2.—
„ dr. Ivan Svetina, profesor	„	5.—
„ Ivan Soukup, kurat	„	5.—
Gospa Jozefa Jančar	„	5.—
„ Marija Šimunič	„	5.—
Slavno županstvo vrhniško	„	8.—

Nekateri drugi darovi, namenjeni vzdržavanju zavodu, naznanjeni so v letnem poročilu

Odbor podpornega društva za slovenske visokošolce na Dunaju je razposlal nedavno sedmo letno poročilo o svojem delovanju v letu 1894/5. Spominja se najprvo v tem letu umrlih členov: vč. g. *Fr. Čarmana*, voj. župnika v p., gosp. *dr. Fr. Celestina*, profesorja v Zagrebu, in trgovca v Mariboru gosp. *Maksa Moriča*. *Deželni zbor kranjski* je društvu naklonil 200 gld. Večja darila so društvu poklonili trije društveni ustanovniki: Prezvzišeni knez in škof lavantinski *dr. Mihael Napotnik*, vč. gospod *dr. Anton Gregorčič*, drž. poslanec itd., in gosp. *dr. Jernej Glančnik*, odvetnik v Mariboru.

Društvo je to leto imelo manj dohodkov kakor lani, prosilcev pa mnogo več. Tej nemili prikazni je pač največ kriva potresna nesreča. Daj Bog, da bode v tem letu društvu osoda milejša! Za to more največ storiti požrtvovalnost slovenska. Jeden podpiranec, koroški Slovenec, je društvu povrnil polovico njemu dane podpore. Lep vzgled za mnogo podpirancev, ki so že v raznih službah. Lep slučaj! Prvi, ki je na stroške tega društva svoje študije zvršil, bil je — koroški Slo-

tukajšnje družbe sv. Vincencija, ki je izšlo pred kratkim.

Izkušnja nas uči, kako dobro in človeški družbi koristno delo je, vzgajati mladino. Ta lepi namen ima naš zavod. Gojenci se večinoma ne vzgajajo za učene stanove, ampak najprej in največ za obrt.

Bila je škoda po potresu res precejšna, toda tudi pomoč je došla od vseh strani, da se je glavni del zavoda že popravil, drugi deli pa se bodo popravljali letos.

„Dom in svet“ je tesno združen z našim zavodom. Domači gojenci ga vežejo, domače osobe oskrbuje upravnništvo. In kar se tiče uredništva, ni treba dalje razkladati, zakaj mu je mari napredek zavoda. Zaradi tega upamo, da nam čislani naročniki niso zamerili, ako smo na platnicah objavljali prošnjo in zahvalo za darove. Prav tako upamo tudi, da nam ne bo nihče zamerjal, ako bomo še nadalje na tem mestu objavljali darove za zavod, poslane uredništvu. To ne bo nikaka nepriljubljena „domača kronika“, saj zavod ni „domača“, ampak javna, naši ožji domovini namenjena hiša, in delovanje za njo je delovanje za domovino.

Ob tej priliki izrekamo še jedenkrat vsem darovalcem najiskrenejšo zahvalo in jih prosimo, naj nam ohranijo svoje dobro srce tudi za naprej.

V Ljubljani, dne 9. sušca 1896.

Vodstvo Marijanišča.

venec. Med podporniki je tudi češka dama in več Čehov! Društvo izreka vsem iskreno zahvalo, ki so na kateri koli način podpirali društvo.

Vseh dohodkov je društvo imelo 1122 gld. 68 kr., od teh pripada osnovni glavnici 67 gld. 69 kr. Vsa glavnica znaša 4540 gld. 7 kr. Stroškov je imelo društvo 1239 gld. 94 kr. Odbor je v devetih sejah med 53 študentov v 264 slučajih v denarju razdelil 638 gld. 50 kr., za znamke obednice pa 524 gld. 75 kr. Vsaka obednica je stala 25 kr. — Po študijah je bilo med podpiranci: 18 juristov, 13 filozofov, 6 medicincev, 7 tehnikov, 6 veterinarcev, 2 akademika kiparja in 1 konservatorist; — po kronovinah: 38 Kranjcev, 7 Primorcev, 6 Štajarcev, 2 Korošca, skupaj 53 podpirancev. V sedmih letih je društvo razdelilo: 6336 gld. 46 kr., glavnica znaša 4540 gld. 7 kr. Vsega skupaj je torej društvo do sedaj prejelo 10.876 gld. 53 kr. Vsakemu domoljubu priporočamo naslov društvenega blagajnika, včast. gospoda *dr. Fr. Sedeja*, na Dunaju I., Augustinerstrasse 7.

P.